

Alma

Pelgrimage naar de bron van de heilige landbouw

Figuur:

"En deze *prima materia* wordt gevonden in een berg die een ongelooflijke hoeveelheid geschapen dingen bevat. In die berg is elke vorm van kennis te vinden die er op de wereld bestaat. Geen wetenschap of kennis, geen droom of gedachte (...) die er niet in te vinden is." *Abulcasis*(†1013)
De twee mijnwerkers zijn ziel en geest die met de berg als lichaam de drie-eenheid van het werk vormen. De maan in het water is een verwijzing naar 'het mercuriale water' van de onderaardse destillatie.

*S. Trismosin, Splendor solis, 16e eeuw*¹.

Bezie tijdens het koken de ingrediënten nooit op een manier die men gemeenlijk voor de beste houdt en laat je evenmin leiden door je voorkeursmaken. Volhard in een houding die probeert uit gewone groenten grootse tempels op te trekken; op die manier openbaart de leer van de Boeddha zich in het alledaagse werk.

Tenzo Kyökun², 1237

1

Mijn zoektocht begon in de bibliotheek van een oude universiteit. Daar hoopte ik lang vergeten middeleeuwse boekwerken te vinden die eens door nijvere monniken waren samengesteld. Deze boeken bestaan nog wel. Er zijn echter maar weinig exemplaren die de donkere eeuwen van verkettering en vervolging hebben overleefd. Voor zover er iets is overgebleven zijn deze oude geschriften bijzonder schaars en kostbaar. Bovendien zijn ze vaak rijk geïllustreerd met kleurrijke afbeeldingen die het boek nog extra kwetsbaar maken. De bibliothecarissen houden hun kluizen dus het liefst gesloten. Ik heb me dan ook tevreden moeten stellen met de studies die zich op de oude kostbare werken zeggen te baseren.

Twee oorspronkelijke verhandelingen zijn met enige moeite te krijgen. Zij bestaan uit een collectie middeleeuwse traktaten waarvan de oorspronkelijke auteur en verschijningsdatum soms niet eens bekend zijn. Het zijn: 'Theatrum Chemicum...' en het 'Museum Hermeticum'. Beide uitgaven zijn in het Latijn en gedateerd halverwege de zeventiende eeuw.

Geschiedschrijvers over de alchemie hebben hun lezers ervoor gewaarschuwd geen al te hoge verwachtingen te koesteren. De studie van de oude bronnen zou veel verwarring kunnen scheppen en meer vragen oproepen dan beantwoorden. Aangezien het mij niet was te doen om een wetenschappelijk verantwoorde analyse maar eerder om enkele historische en geografische aanknopingspunten voor mijn eigen situatie, liet ik mij niet afschrikken door deze waarschuwing. Ik ging ervan uit, - en naar later zou blijken niet ten onrechte -, dat mijn invalshoek zó anders was dan van de meeste gangbare studenten dat het evengoed zou kunnen mee- als tegenvallen. Ik bekeek de traktaten vanuit mijn interesse in de samenhang tussen religie en plantenteelt. Andere studenten die ik hierbij ontmoette waren doorgaans van farmacologische, chemische of metallurgische huize. Zij gingen op zoek naar de diepste wortels van de natuurwetenschap en de technologie. De bereiding van medicijnen, de eerste chemische processen in het labo en het eerste onderzoek naar legeringen van metalen; het zou allemaal in die oude alomvattende wetenschap van de zogenaamde 'Alchemie' te vinden zijn. Veel studenten beklagden zich erover dat de alchemisten zich bedienden van misleidende codes en geheimtaal. Er werden complete vertaalsleutels aangelegd, waarmee men de oude traktaten probeerde te ontsluiten.

Het trof mij dat het hele scala van kleuren, planeten, wiskundige figuren, mythologische namen e.d. ook een indirecte of symbolische verwijzing kon inhouden. Ik herkende hierin iets van wat me ook al was opgevallen bij de onderzoekers van bijbelteksten en dromen. Toen had ik er moeite mee dat de exegeten en psychologen het concrete en natuurlijke element in parabellen en dromen grotendeels wegverklaarde. Zij zagen in alle verschijnselen verwijzingen naar verborgen toestanden van het zielenleven.

De alchemistische traktaten beschrijven natuurprocessen door gebruik te maken van mythologische personen, dieren, planten en hemellichamen, maar evenzeer van geesten en demonen. Nu zag ik in de universiteitsbibliotheek natuuronderzoekers aan het werk die de spirituele dimensie uit de beschrijvingen van natuurprocessen wilden filteren. Het argument voor de rechtvaardiging van dit filterproces klonk me bekend in de oren. De alchemist zou zijn boodschap in symbolen en geheimen verpakken om niet in handen van de inquisitie te vallen. Een soortgelijk argument als waarom Jezus uit angst voor de autoriteiten zijn boodschap in parabellen moest verpakken?

Bij gebrek aan de juiste scholing en ervaring zat er voor mij weinig anders op dan de traktaten zoveel mogelijk te nemen zoals ze zijn. Ik las ze dus net als ik vroeger deed met de parabellen en de droombeschrijvingen. Al snel bleek dat ik het heel wat slechter had kunnen treffen, want de oude traktaten bedienen zich vaak van een taal waarmee de plantenteelt vertrouwd is. Het begon met stoffen als: moedergesteente, mineralen, bodemvorming, mest, zaad, bronwater, hemelwater, zout, ingedampte zouten, enzovoorts. Ik zou de lijst nog veel langer kunnen maken.

Van meet af aan scheen het mij toe dat alchemisten die zich bezighielden met deze stoffen in feite niet veel anders deden dan de processen van de bodemvorming imiteren. Mijn studiegenoten moesten hartelijk lachen om deze opvatting. Zij zeiden dat het de alchemist echt wel te doen was om een algenezend medicijn of kostbaar edelmetaal. Het zou naïef en oppervlakkig zijn te denken, zoals ik deed, dat de alchemist zich tevreden wilde stellen met de uitkomsten van wat laag bij de grondse bodemscheikunde. Het gebruik van moedergesteente en bodemcomponenten als, klei, veen, mergel en zand was hetzij toeval hetzij -andermaal- een slimme truc om de ware toedracht van het alchemistische opus te verhullen. De grote goudzoekers en genezers hebben zich altijd moeten bedienen van maskeringstechnieken. Anders zouden ze nooit de vereiste rust en veiligheid voor hun werk hebben gekregen.

Ofschoon ik mij niet tegen deze aannemelijk klinkende uitleg kon verzetten, bleef ik mij erover verbazen dat veel experimenten handelden over de bodemvruchtbaarheid. Het leek mij moeilijk deze proeven in verband te brengen met processen die medicijnen of edelmetalen moesten opleveren. Overigens was mij ook verteld dat we de termen 'medicijn' of 'goud' niet zomaar in zijn hedendaagse betekenis mochten gebruiken. Het zou ook naar iets anders, maar ook 'zeer kostbaars' kunnen verwijzen.

Ik besteedde veel tijd aan het bekijken van de fraaie afbeeldingen bij de alchemistische teksten. De illustraties van de werkplaats zijn erg informatief. De werkplaats van de alchemist deed mij het meest denken aan een keuken. Overall potten, pannen, scheppen, lepels, zeven en nog talloze andere gebruiksvoorwerpen. Centraal stond het vuur, meestal een oven of een groot fornuis. De belangrijkste pot waar de alchemist mee bezig was stond meestal op het centrale vuur. Deze pot heeft vele namen en bijnamen. Meestal heet de pot met het belangrijke mengsel de retort of het reactorvat. Als men zich ook bezighoudt met metalen spreekt men liever van de 'smeltkroes'. Maar het komt ook voor dat men het reactorvat aanduidt als de 'grot', de 'moederschoot', de 'buik' of de 'spijspot'.

Aanvankelijk besteedde ik er weinig aandacht aan. Maar na verloop van tijd viel het me op dat deze aanduidingen niet toevallig werden gebezigd. Er werden voor de beschrijving van het proces in de pot termen gebruikt als: 'de ontwikkeling, de bevruchting, de groei, de zwangerschap, de rijping, de vertering, de verwerking'; te veel om ze hier allemaal op te noemen..

Al met al kwam het er voor mij op neer dat zowel de ingrediënten als de namen van de gebruiksvoorwerpen en de begrippen voor de processen in feite verwijzen naar bekende natuurverschijnselen. Zonder uit te sluiten dat men op die manier de aandacht wilde afleiden van opzienbarende zaken als de goudsmederij of het onsterfelijkheidsmedicijn, zag ik de alchemist toch in de eerste plaats als iemand die natuurprocessen imiteerde.

Vaak gebruikte de alchemist voor zijn collega's namen die ook in deze richting wezen. Soms noemde hij zijn collega een kok of kweker, maar ook een tuinman, vroedvrouw, smid of medicijnman. Het trof mij dat beroepen, die me altijd als zeer verschillend voorkwamen hier werden afgeschilderd alsof zij zich min of meer met hetzelfde bezighielden. Ergens leek er onder deze uiteenlopende activiteiten een gemeenschappelijke kern schuil te gaan. Zou die kern mij naar de ziel van dit alles kunnen voeren?

Ik vroeg me af wat die kern of ziel zou kunnen zijn en die vraag kreeg mij steeds meer in de greep. Het ging me na verloop van tijd verbazen dat deze kern zo'n sterke aantrekkingskracht op mij uitoefende en deze verbazing sterkte mijn vermoeden dat de kern kostbaar en begerenswaardig moest zijn. Zo kwam het ervan dat ik voor de omschrijvingen van het gezochte kleinood gemakshalve dezelfde woorden ging gebruiken als de oude alchemisten zelf. Zij spraken over 'de steen der wijzen', 'de gouden pil' of het elixer, de lapis, de logos of de kwintessens. Ook gebruikte men andere woorden waarmee men doorgaans iets moois of dierbaars aanduidt.

Ergens kon ik dus wel weer meevoelen met de alchemist. Vooral met de idee dat er een verborgen kern werkzaam was in de natuurlijke processen van ontkieming, groei, bloei en afrijping. Het leven van de mens kende deze fasen net zo goed als de dierlijke en plantaardige organismen. Waarom zou er geen continuïteit kunnen bestaan van de hoogste naar de laagste organismen?

In de tijd van de alchemisten kon men de zuivere elementen nog niet onderscheiden van hun chemische verbindingen. Daarom lieten de veranderingen van plantaardige en minerale stoffen zich gemakkelijker als vergelijkbare verschijnselen uitleggen. De vertering van hout en de verwerking van gesteente lijken dan veel op de oxidatie van metalen.

Net als ikzelf bleken de alchemisten vooral diep geraakt door de omvormingen en ontwikkelingen in de omgevingsnatuur. Deze fascinatie gaat verder dan verbazing en nieuwsgierigheid. De zoektocht naar de verborgen kern was duidelijk van religieuze aard. Behalve van passie was er ook sprake van ontzag en eerbied voor het verborgene. In de zoektocht van de alchemist gaat de gedrevenheid samen met het streven naar eenvoud. Geen wonder dus dat hun grootste aanhang te vinden was onder de middeleeuwse monniken. Zij tonen zich nederig in hun bereidheid te gehoorzamen aan de heilige ritmen van de natuur. De deelname aan het grote opus van onderzoek en ontdekking is voor de monnik en alchemist als een dienst aan de hemel. In menig opzicht maakt het voor velen deel uit van hun 'gods'-dienst. Ook als er van geen duidelijk godsbeeld sprake is, bespeurt men in de ware alchemist een nederige overgave aan de hogere machten.

In de alchemie toont de mens zich een deel van de natuur. Die natuur draagt en voedt hem. Hij is zich bewust van zijn afhankelijkheid en toont in zijn opus een zeker ontzag voor een hogere natuur die de mens overstijgt. Toch probeert de alchemist natuurlijke processen na te bootsen en na verloop van tijd probeerde hij ze ook te versnellen. Maar in die behoefte van simulatie en acceleratie toont

hij zich toch een bewuste dienaar van de natuur die hem overtreft. In het opus bootst de alchemist een proces zo natuurgetrouw mogelijk na in de hoop eerder tot de verborgen kern te kunnen doordringen.

Tegenwoordig zijn we bekend met de genetische evolutie en kunnen we alleen maar beamen dat de alchemisten een soort evolutionisten 'avant la lettre' waren. Ofschoon onkundig van de wetten en stoffen die de natuurlijke vooruitgang teweegbrachten deden zij in hun passie voor dit verheven transformatieproces niet onder voor de moderne mens. Maar behalve overeenkomst was er ook verschil met de moderne mens. Voor de alchemist was het proces van natuurlijke vooruitgang zo verheven en heilig dat het werd omgeven met religieuze motieven en rituelen. Ook toen zag de mens zichzelf niet alleen als toeschouwer van -,maar ook als deelnemer aan, het grote transformatieproces. Dit deelnemerschap stond geheel in het teken van eerbied en ontzag voor het verheven mysterie. Alchemie lijkt een altruïstisch dienaarschap in dienst van het heilige mysterie dat men slechts zeer ten dele kan begrijpen. Voor het grote onverklaarbare boog men nederig het hoofd en gebruikte het voorbeeld der natuur als leidraad. Waarheen deze leidraad zou voeren vermocht de buitenstaander niet te doorgronden. Men spreekt in dit verband over: een 'terugkeer' naar de oorsprong, naar het paradijs of naar de eenheid met het scheppende wezen zelf.

Waar het verstandelijke inzicht ophield schoot het geloof te hulp. Maar het grote verschil met de moderne mens blijft toch wel dat men zich geen concrete voorstelling vormde van de uitkomst waar dit alles toe moest leiden. Men vertrouwde op de goede plannen van de schepper zonder deze expliciet te kennen. Men geloofde dat het er op de eerste plaats op aan kwam de 'weg' van het goede in te slaan. En voorts op hogere wezens en krachten te vertrouwen voor wat het ultieme resultaat betreft.

De alchemist werkt duidelijk vanuit het bewustzijn dát er een doel bestaat. En dit doelbewuste maakt zijn opus doelmatig en doelgericht. Maar omdat hij de concrete inhoud van de doelstelling aan hogere machten moet overlaten blijft de doeltreffendheid van zijn inspanningen voor ons veelal verborgen. In tegenstelling tot de moderne mens kan de alchemist gedreven op zijn weg voort werken zonder zich vooraf een concrete voorstelling van het nagestreefde doel te vormen. De alchemist is meer toegespitst op de goede weg en de juiste richting; net als de goede gelovige die zich beroept op het schriftwoord; 'Mijn wegen liggen boven uw wegen'. Hij vertrouwt erop dat als het met 'de weg' in orde is, al het andere hem vanzelf zal toevallen.

Deze instelling komt mijns inziens vooral tot uitdrukking in de waarschuwingen die men richt tot degene die 'de weg' dreigen te verlaten.

In zijn levensbeschouwing is de alchemist een deelnemer aan het grote transformatieproces dat zich in de natuur vanaf het begin der tijden voltrekt. Via zijn inwendige natuur voelt hij zich verbonden met de omgevingsnatuur en het is zijn verantwoordelijkheid met de juiste keuzes tussen deze twee naturen te bemiddelen. Het is deze vrije wilsruimte waarin zich het arbeidsethos van het opus manifesteert.

De alchemist gelooft dat zijn oprechte deelname aan de natuurlijke transformatie zijn innerlijke natuur kan heiligen. Hij hoopt zijn bestemming te vinden in dit proces van zelfheiliging. Hij is ervan overtuigd dat dit alleen maar kan door in zijn omgang met de omgevingsnatuur zoveel mogelijk de voortgang en evolutie te bevorderen. Dit houdt in dat hij zich bij voorkeur richt op processen die de

natuurlijke evolutie ondersteunen. Overtuigd als hij is van de werkzaamheid van het hemelse in deze evolutie denkt hij in zijn opus van zelfheiliging steeds dichterbij zijn god of hemel te komen.

Voor de echte alchemist staat dit proces van omgevingsinteractieve zelfheiliging voorop. Tegen deze achtergrond laten zich het beste de waarschuwingen begrijpen die zij richten aan hen die de ware weg dreigen te verlaten. Zij die de weg verlaten worden bestempeld als afvalligen, vervalsers, ketters, schijnheiligen of zelfs als gevaarlijke demonen.

Zij, die op de goede weg blijven zien het opus als een erediens. Vaak worden heiligen aangeroepen. Ook denkt men verschijningen van engelen of andere hemelbewoners te zien.

Het opus heeft behalve idealistische zeker ook altruïstische trekken. Zij die uit zijn op persoonlijk gewin krijgen de wind van voren. Vooral zij die zich tegen rijke betaling verhuren aan wereldse machthebbers krijgen er flink van langs. Veel koninklijke lijfartsen en hofleveranciers van edelmetalen bedreven de kunst der alchemie. Van de vrome vakbroeders krijgen zij de verwijten dat ze hun ziel aan de duivel verkopen. De ware alchemist bewerkt met zijn opus zijn ziel zodanig dat hij, en later via hem zijn vakgenoten en leerlingen, van zijn zelfheiliging kan profiteren.

Zij die wereldse machten dienen hebben de weg van zelfheiliging verlaten. In plaats van hun ziel te veredelen volgen zij de koopkrachtige vraag naar medicijn of goud. Vandaar dat zij door de aanhangers van het oorspronkelijke opus worden gemeden als afvalligen.

Het zou me niet verbazen als deze tweedeling in sacrale en profane alchemie ook een reden kan zijn geweest voor het ontstaan van een geheimtaal. De sacrale richting zou zich hebben kunnen bedienen van de namen van goden, heiligen, engelen en andere bovenaardse wezens om aanhangers van de profane richting om de tuin te leiden.

De aanhangers van de oorspronkelijke sacrale richting waarschuwen voor de verlokkelijke aanbiedingen van de wereldse machten. Die aanbiedingen liggen overal op de loer omdat de ware leer van het opus niet om de edelmetalen of elixermedicijnen heen kan. Voor de religieuze alchemist zijn goud en zilver waardevol omdat zij in tegenstelling tot de andere metalen de edele eigenschap van de onvergankelijkheid bezitten. Voor de alchemist is deze eigenschap een teken van de aanwezigheid van de kwintessens waar hij naar op zoek is. De kwintessens is de hemelse of goddelijke substantie die de voortgang van mens en natuur aandrijft. Omdat de alchemist naar verder reikende waarden streeft dan de vergankelijkheid van het aardse bestaan gelooft hij dat stoffen die niet vatbaar zijn voor corrosie, verwerking of rotting, voor hem van groot nut zijn. Om dezelfde reden hecht hij grote waarde aan stoffen die vuurbestendig zijn. De asresten van de verbranding bevatten de waardevolle eigenschap van de onvergankelijkheid die zelfs het vuur overleeft. Daarom kan de as in de bereiding van elixers een waardevolle bijdrage leveren. De elixers worden immers ingenomen om de gezondheid, de heelheid en het lange leven te verwerven. De alchemist wil zijn lichaam en geest zodanig voeden en oefenen dat zijn leven een bijdrage levert aan de alomvattende evolutie van hemel en aarde. Maar in die evolutie draait het juist om de waarden en eigenschappen die de krachten van verval, bederf en dood kunnen overwinnen. En daarom zijn de stoffen die verwerking en verval trotseren onmisbare ingrediënten bij de elixerbereiding.

Volgens de sacrale alchemie mag de gouden elixer alleen dienen ter ondersteuning van de spirituele en natuurlijke evolutie. Deze evolutie zou zich bewegen op een moeizame -want spirituele- weg naar het paradijs. Dat paradijs is vaag en doorgaans bijna synoniem met iets dat men wenst zonder het goed te kennen.

Maar er is nog een aspect aan het paradijs dat mij vaak trof en dat is dat het 'tweezijdig' is. Daarmee bedoel ik dat het paradijs zowel uit een bewustzijnservaring bestaat als uit een zekere schoonheid

van de omgevingsnatuur waarin deze ervaring zich afspeelt. Die gelijktijdigheid en tweezijdigheid sluit mijns inziens uit dat er een alchemie kan bestaan, die alleen maar de omgevingstoestand of alleen maar de bewustzijnservaring nastreeft. Het zal steeds om natuur en ziel tegelijk moeten gaan.

Met die conclusie begon er een eind te komen aan mijn werk in de bibliotheek.

De oude traktaten van de alchemisten hadden me geleerd dat het opus tweezijdig moet zijn en dat in geval van verwaarlozing van hetzij het de ziel hetzij de natuur het geheel tot mislukken gedoemd is.

De alchemisten zochten de steen der wijzen op vele manieren maar altijd op een weg waar de sporen van ziel en natuur parallel lopen.

Daar de alchemisten al hadden ingezien dat het verstand eenzijdig is en slechts één kant van de steen der wijzen belicht, ging ik op zoek naar een tweede werkterrein. Voor velen van hen bleek dat het spoor van het laboratorium. Ik had begrepen dat zij op dit spoor de natuurprocessen imiteerden die - naar hun inzicht- de belangrijkste bijdrage leverden aan de grote evolutionaire opgang van mens en natuur.

Ik heb mij geruime tijd afgevraagd in hoeverre deze imitatie of simulatie van natuurprocessen ook voor mij de aangewezen weg vormde. Na lang wikken en wegen besloot ik echter in de levende natuur op zoek te gaan naar deze processen.

Gesteund door enige voorkennis van de veldbiologie en de bodemkunde hoopte ik op mijn zoektocht overeenkomsten te vinden met de processen waarover ik in de oude traktaten had gelezen. Ik besloot een voettocht te maken in de richting van het gebied waar de alchemie volgens mijn boeken de donkere eeuwen het beste had getrotseerd.

2

Bij het aanbreken van de lente zette ik alle vragen en twijfels opzij en ging op pad. Met een tentje in de rugzak en de zon in het gezicht voelde ik me al snel een echte globetrotter.

Haast onopgemerkt kwam ik op een pad voor voetgangers dat met een speciale bewijzing was aangegeven. Gebruikers van deze weg vertelden me dat het een pelgrimspad was met een lengte van meer dan duizend kilometer. Het zou dwars door Frankrijk en Spanje lopen en ergens in Portugal eindigen.

Hoewel het een tijdje duurde, begon ik me na verloop van tijd ook een soort pelgrim te voelen. Vooral toen bleek dat het pad veel gedenkwaardige -of zelfs heilige- plaatsen aandoet.

Het meest opvallend waren de herbergen en kloosters die de pelgrims logies boden. Zo kwam ik erachter dat sommige wegvakken en nachtverblijven al meer dan duizend jaar door de pelgrims werden aangedaan.

Ik gaf er de voorkeur aan zonder gezelschap te lopen. Vaak was dit onmogelijk omdat er nu eenmaal wandelaars zijn die hun rustpauze beëindigen zodra er een lotgenoot passeert.

Op die manier kreeg ik terloops contact met onbekenden, die naar het mij toeschijnt, tenminste zoveel behoefte hebben aan een gewillig oor als aan het bereiken van hun reisbestemming.

Doorgaans knoopte men een gesprek aan met de vraag naar welk bedevaartsoord ik op weg was. Ik gaf stevast als antwoord dat ik nog geen vaste reisbestemming had. Meestal kreeg ik dan als reactie dat ik vooral moest overwegen dezelfde bestemming te kiezen als waarnaar zijzelf op weg waren. Deze aanbeveling ging doorgaans gepaard met uitvoerige verhalen over vermeende wonderbaarlijke genezingen, bekeringen en andere voordelen. Aanvankelijk luisterde ik maar met een half oor, omdat ik deze sterke verhalen vooral zag als tijdverdrijf waarmee men zichzelf gedurende de wekenlange, vaak eenzame tocht moed insprak. De verhalen leken veel op elkaar en ook dat gaf me de indruk dat ze een soortgelijke functie hadden als de gebeden en gezangen die men eindeloos kan blijven herhalen zonder dat ze gaan vervelen.

Er zijn ook pelgrims die helemaal geen behoefte aan contact tonen. Zij zijn in gedachten verzonken en kijken strak voor zich uit zonder iets van de natuur of de voorbijgangers op te merken.

Anderen reciteren hardop spreuken of gebeden of zingen psalmen en lijken op die manier in denkbeeldig contact te staan met een of andere toehoorder.

Eens liep zo iemand in mijn nabijheid. Hij sprak eindeloos gebeden en spreuken en was daarbij volledig geconcentreerd. Hij had een gelaatsuitdrukking over zich van strenge sereniteit. Hij was zo in zichzelf gekeerd dat hij niet eens opmerkte dat ik hem op de voet bleef volgen.

Na enige tijd merkte ik dat ik met hem in de pas liep. Het ritme was afgestemd op het tempo, de pauzes en de maat van zijn recitatie.

Zijn ritme zal beter zijn geweest dan het mijne, want de vermoeidheid in mijn voeten verdween. Tegelijk werkte het ontspannend op mijn geest.

Hoewel ik niet probeerde de tekst van zijn recitaties te verstaan, leken ze mijn gedachten te verdrijven en ik ging meer op in de omgevingsnatuur.

Misschien, zo denk ik achteraf, was dit ook wel de bedoeling van deze recitaties. Ze werken als rituele oefeningen waarmee men zijn dagelijkse besognes opzijzet, het rationele denken stilligt en

innerlijk ruimte schept voor een nieuwe bewustzijnservaring. Deze conclusie trok ik uit het gesprek, dat ik tijdens een korte stop met mijn voorloper had.

Het gesprek begon toen mijn reisgenoot zijn ritmische tempo van lopen en spreken abrupt afbrak en afdaalde naar een beekje. Voor mij werd het ook tijd m'n dorst te lessen en de veldfles te vullen. En dus volgde ik zijn voorbeeld en zocht net als hij een steen op bij het stromende water.

Op die plek keek de man mij voor het eerst aan en op zijn serene gelaat verscheen een vriendelijke glimlach. Ik vroeg of het hem niet had gestoord dat ik zomaar in zijn voetstappen was getreden en hem urenlang op de hielen was blijven zitten.

'Geenszins', antwoordde hij, 'zelf heb ik het ook op die manier geleerd. De ware tred van de pelgrim moet je al doende leren. Je kunt het vergelijken met het vakmanschap van de ambachtslieden. De echte 'slag' leer je het beste door je voorgangers te imiteren. Geen enkel instructieboek of handleiding kan het voorbeeldige onderricht van een leermeester vervangen.'

Terwijl ik zittend op een steen mijn waterfles liet vollopen, realiseerde ik me dat dit de woorden moesten zijn van iemand die meer met het bijltje had gehakt. In de hoop dat hij mij iets van zijn achtergrond zou willen vertellen, zei ik: 'Toen ik uw tred overnam kwam ik in een ritme dat mijn fysieke en psychische vermoeidheid verminderde. Het leek alsof ik in de ban kwam van uw woorden zonder ze te verstaan.'

'Dat kan', zei de pelgrim, 'dit is een vorm van hardop bidden en reciteren, waarop je in de maat kunt gaan lopen. In wezen is het net zoiets als het marcheren op marsmuziek. Maar dit is de maat van een soort religieuze muziek die je maakt met je eigen stembanden. Omdat het de trillingen van je eigen stembanden zijn treedt er in het lichaam een soort van resonantie op met de bewegingen van de ledematen. Het op elkaar afstemmen van de inwendige prikkels is een natuurlijke aanleg die je al aantreft bij kleine kinderen. Als kinderen gaan kruipen, stappen of rennen, maken ze de specifiek daarbij behorende geluiden. Op die manier lijken ze zichzelf aan te moedigen en te sturen.'

Ik was verrast dat er zo'n uitgesproken opvatting aan deze loophouding ten grondslag lag en begon me af te vragen of deze man mogelijk lid was van een of andere sekte. Misschien een onbekend genootschap van bedevaartgangers met geheel eigen opvattingen en tradities? Het maakte me nieuwsgierig. Vooral omdat hij mij bijzonder toegewijd en helder overkwam.

Graag zou ik hem nog meer hebben willen vragen, maar hij maakte reeds aanstalten te vertrekken. In de veronderstelling, dat hij direct weer, als in trance, in zijn oude ritme zou stappen, vroeg ik of hij er bezwaar tegen had dat ik nog een aantal kilometers met hem mee zou oplopen. Hij had geen bezwaar en ik besloot hem te volgen.

Na verloop van enkele uren klonk zijn stem steeds meer als het sonore dreunen van een monnikenkoor. Het bewegingsritme van zijn ledematen paste zo perfect bij het geluid, dat het leek alsof die armen en benen van hem een muziekinstrument bespeelden. Wat in dit instrument van romp en hoofd allemaal omging was voor mij vooralsnog raadselachtig.

Soms werd het sonore dreunen onderbroken door een meer lichtvoetige tred. Dat was wanneer hij overging tot het melodieuze neuriën van een psalm of van iets anders dat ik niet kende.

Toen de avond begon te vallen was ik nog steeds in zijn spoor en ik vroeg me af waar hij van plan was de nacht door te brengen. Op een gegeven moment hield hij echter halt, stampte, ter afsluiting van zijn lange mars, een poosje hard op de grond -als ware het een Afrikaans dansritueel- en vroeg mij met een ontspannen gezicht of ik ook van plan was de nacht in het klooster door te brengen.

Ik had nog geen klooster gezien maar we stonden wel aan het begin van een onopvallende zijweg. Deze weg bleek de oprijlaan te zijn van een klooster van de zusters Karmelietessen.

Ik stemde erin toe hier de nacht door te brengen. Het weer was goed genoeg om buiten in mijn tentje te slapen, tegelijk hoopte ik in het klooster nog wat meer met mijn reisgenoot in contact te komen.

Hij ontdeed zich van zijn sandalen en liep vervolgens blootsvoets in de richting van het oude gebouw. Toen hij de verwondering op mijn gezicht zag, zei hij: 'Ik behoor tot de orde van de ongeschoeide Karmelieten en op deze manier laat ik de zusters zien dat daarin nog steeds geen verandering is gekomen.'

Toen zuster portier de deur opende merkte ik dat mijn reisgenoot voor haar geen onbekende was en dat hij rond deze tijd werd verwacht. Hij vertrok in de richting van de spreekkamer van de abdis, terwijl mij een kamertje in het gastenverblijf werd toegewezen.

In de sobere cel trof ik een bed, een kaars en een bidstoel aan. Op de bidstoel lag behalve een Romeins missaal en een bijbel een korte beschrijving van de geschiedenis van de karmelietaanse orde. Dit laatste trok mijn aandacht. Het bleek beknopt, doch zeer informatief.

Na een korte verfrissing en een eenvoudige maaltijd trof ik mijn reisgenoot later weer in de eetkamer van het gastenverblijf. Bij de begroeting aan de poort was mij al ter ore gekomen dat hij Juan werd genoemd. Juan had kennelijk al begrepen, dat ik graag van de gelegenheid gebruik wilde maken wat meer over hem te weten te komen. Terwijl hij in de met kaarslicht schaars verlichtte kamer plaats nam, zie hij namelijk: 'U hebt mij al die uren gevolgd zonder goed te begrijpen waarmee ik precies bezig was en waar ik heenging?'

Ik knikte instemmend, ging bij hem zitten en zei: 'Wat mij verbaast is dat u bij het lopen volledig in uzelf lijkt gekeerd. Maar tegelijk zijn uw geluiden en bewegingen zo opvallend dat u ook naar buiten lijkt gekeerd. Ik vraag me tijdens het lopen steeds af op welke van de twee werelden u zich richt; uw geestelijke binnenwereld of uw buitenwereld van de omgevingsnatuur.'

Juan zucht een keer diep, voelt even aan zijn kin en zegt: 'Als ik die vraag helder en bevredigend kon beantwoorden zou me dat heel wat waard zijn. Het is namelijk zo dat mij vaak vragen worden gesteld over de wijze waarop ik denk als karmeliet de monnikenregel te moeten invullen. Ik probeer voor mezelf iets nieuws uit zonder goed te kunnen uitleggen hoe dit strookt met de leefregel van de karmelieten. Soms tref ik iemand, zoals vandaag, die in mijn voetstappen treedt. Als zo'n volger het langer dan een paar uur volhoudt, probeer ik nog wat varianten uit en ben dan benieuwd te vernemen hoe deze door de ander worden ervaren..

Al enkele malen is het mij opgevallen dat mensen van mening veranderen zodra ze de overgang meemaken van toeschouwer naar deelnemer. Juist die overgang boeit mij. Het zegt iets van, laat ik zeggen, de rituele inhoud van mijn lopen.

De afgelopen dagen ben ik op weg naar dit klooster omdat de abdis mij heeft uitgenodigd wat te vertellen over de achtergronden van mijn aanpak. Daarbij zal de vraag naar de gerichtheid op de binnenwereld en de buitenwereld aan de orde komen. Het is me al vaker gebleken dat het voor veel mensen daarom draait. En in zekere zin geldt dat ook voor mijzelf. Ik moet overigens bekennen dat ik nog steeds niet in staat ben duidelijk uit te leggen waarom dat zo is. Ik heb de abdis beloofd morgen voor de zusters hierover een praatje te houden. Zo u wilt kan ik haar vragen u tot het gehoor toe te laten. Overigens kan ik me ook voorstellen dat u met uw gedachten al op weg bent naar uw bestemming.'

Met deze laatste opmerking toonde Juan zijn interesse voor het doel van mijn reis. Ik had inmiddels begrepen dat hijzelf niet op weg was naar een of ander bekend bedevaartsoord. Eerder was het zo

dat hij het pelgrimspad gebruikte als verbindingsweg tussen twee kloosters. Maar tegelijk maakte hij van zijn reis een rituele oefening.

Of, zo vroeg ik mij af, is het misschien andersom en vervult hij in de eerste plaats zijn rituele loopoefeningen en houdt her en der tijdens zijn rustpauzes een lezing. Later zou blijken dat het bij deze afweging niet anders was dan met de keuze tussen de binnen- of de buitenwereld; het ging hem om beiden tegelijk.

Aangaande de vraag naar mijn bestemming antwoordde ik Juan: 'Ik ben niet op weg naar een vooraf bepaalde plaats van bestemming. Eerder is het zo dat ik op zoek ben naar een oplossing van een moeilijk vraagstuk. Ik ben vertrokken met de noordenwind in m'n rug en met het gezicht blijvend gericht op de stijgende lentezon. Misschien, zo dacht ik bij mijn vertrek, kan ik voor de gezochte oplossing het beste in Spanje terecht.'

'Wat heeft Spanje voor op andere Europese landen?', vroeg Juan.

'Zij hebben eeuwenlang de invloed ondergaan van de islam en veel van hun kunst, wetenschap en cultuur overgenomen. Tegelijk is men trouw gebleven aan de vroegere levensbeschouwing. Het gaat mij niet in de eerste plaats om wat er met het vroege christendom is gebeurd. Meer gaat het mij om wat er uiteindelijk nog over is van de hermetische en alchemistische tradities. Ik heb gelezen dat veel alchemistische kennis van de grote antieke beschavingen via de Arabieren in Europa is teruggekeerd.'

Juan knikte instemmend en leek helemaal niet verbaasd te zijn over een pelgrim van deze pluimage. Hij zei: 'Ja, ja, nu begrijp ik waar uw vraag vandaan komt over de relatie tussen de binnenwereld en de buitenwereld. Ik heb wel eens mensen ontmoet die beter thuis waren in de hermetische inzichten dan ikzelf. Uit wat zij me hebben verteld heb ik begrepen dat wij als contemplatieve karmelieten veel meer met de alchemisten gemeen hebben dan iemand van een dezer stromingen ooit kenbaar heeft gemaakt. Hoewel ik het zelf niet goed kan overzien heb ik uit de hermetische verhalen de indruk gekregen dat mijn eigen streven naar een evenwicht tussen de binnenwereld en de buitenwereld voor de alchemisten een centraal thema was.'

Ik beaamde dit laatste met nadruk en vroeg me af of ik het Juan op dit uur nog aan kon doen mijn 'buitenwereld', die van de plantenteelt, ter sprake te brengen. Daarom hield ik het zo algemeen mogelijk en zei: 'Is het niet zo dat Franciscus van Assisi als rondtrekkend bedelmonnik ging preken en bidden voor de vogels en de vissen? Zou dat een manier kunnen zijn om de buitenwereld te verbinden met de innerlijke spirituele groei?'

Juan zag dat ik een lachje bij dit laatste niet geheel kon onderdrukken en hij lachte met mij mee. Maar tegelijk nam hij mijn woorden ernstig en zei: 'Franciscus was over de rol van de natuur heel wat duidelijker dan Juan de la Cruz, de stichter van onze orde. Ik kan me voorstellen dat uw alchemistische interesse wel eens de weg kruist van Franciscus' Zonnelied. Onze stichter heeft ook prachtige poëzie nagelaten. Net als in de bijbelse parabels maakt hij uitvoerig gebruik van natuurbegrippen. Persoonlijk heb ik de indruk dat mijn karmelietaanse confraters deze begrippen teveel hebben gehanteerd als symbolen en metaforen. Daardoor is onze spiritualiteit in de loop der eeuwen vooral een contemplatie van geestelijke aard geworden. Het lichaam en de omgeving zijn hierdoor grotendeels van ons spirituele toneel verdwenen. U zult intussen wel begrepen hebben dat ik op mijn manier probeer de rol van de natuur weer wat te rehabiliteren. Maar daarover hoop ik u morgen meer te kunnen vertellen.'

Het was al laat en de meeste kaarsen in het klooster waren al lang gedoofd.

De volgende dag begon ik met een vluchtige lezing van de brochure over de geschiedenis van de karmelietaanse orde. Op de achtergrond van de ochtendstilte zongen de zusters hun psalmen. Zij waren al een paar uur in touw toen de abdis om acht uur broeder Juan introduceerde voor zijn inleiding.

Ze zei de broeder dankbaar te zijn voor zijn komst; en ook dat men al zo veel over hem had gehoord. Maar dat was alles van horen zeggen en liever vernam men het nu eens uit zijn eigen mond. Ze liet doorschemeren dat veel van zijn medebroeders en zusters hem zagen als een belangrijke vernieuwer. Maar ook dat deze vernieuwingsdrang tegenstand opriep en door sommige theologen zelfs als 'gevaarlijke nieuwlichterij' werd bestempeld. Vervolgens gaf zij Juan het woord.

Ik begreep uit haar introductie dat hij al een reputatie had opgebouwd die als omstreden gold. De scheiding tussen aanhangers en tegenstanders was kennelijk ook in deze gemeenschap aanwezig en de abdis stelde zich neutraal op. Enerzijds gaf zij steun aan de voorstanders door hem uit te nodigen, anderzijds maakte zij melding van de opvatting van de tegenstanders.

Juan leek zich weinig aan te trekken van de onderlinge tegenstellingen. Hij maakte een bijzonder ontspannen indruk en het was van meet af aan duidelijk dat hij al vaker met dit bijltje had gehakt. Ik kon merken dat dit niet zijn eerste bezoek aan dit klooster was. Ongetwijfeld had hij weet van de interne disputen over de vernieuwing in de orde en gaf hij er nu de voorkeur aan water in plaats van olie op het vuur te gooien. Hij probeerde zijn ontspannen rust op zijn gehoor over te brengen.

Ik zal proberen zijn bondige toespraak in eigen woorden samen te vatten. Ik beschik niet over notities en vermeld alleen wat in mijn geheugen is achtergebleven. Het ging ongeveer als volgt: 'Zo'n vier eeuwen geleden startte Juan de la Cruz, de stichter van onze orde, samen met Teresa van Avila, een hervormingsbeweging binnen de reeds bestaande orde van de karmelieten en karmelietessen. Deze plannen werden hem door zijn oversten niet in dank afgenomen. Zijn superieuren stonden onder sterke druk van het Katholieke leergezag om deze hervormingsbewegingen zoveel mogelijk in de kiem te smoren. Zij kweten zich in dit geval van hun taak door de nieuwlichter op te sluiten in een kleine donkere gevangenis. Jaren later viert men echter zijn heiligverklaring en zijn benoeming tot kerkleraar.

Juan de la Cruz schreef gedurende zijn opsluiting een aantal gedichten, die tot de literaire meesterwerken van de zestiende eeuw worden gerekend. Voor vele generaties monachalen en mystici vormt deze poëzie de belangrijkste inspiratiebron van die tijd. Wij roemen onze stichter in de eerste plaats om wat hij ons heeft nagelaten. Zijn mystieke werken vormen nog steeds een leidraad voor onze dagelijkse spirituele oefeningen. Maar de invloed van deze werken reikt veel verder dan de grenzen van onze orde. De inzichten van Juan de la Cruz hebben een unieke bijdrage geleverd aan wat men pleegt te noemen 'het opus van de mysticus'. Dit 'opus' is het grote spirituele levenswerk van de waarachtig religieuze mens. Het opus overstijgt niet alleen de grenzen van de monastieke traditie maar zelfs die van het christendom.

Het is vooral in de kerngedachten van het mystieke opus waarin de grote religies van de mensheid elkaar het meest nabij lijken te komen.

De geestelijke leiders van onze tijd die een oecumenische toenadering zoeken tussen de islam, het christendom en de Aziatische religies worstelen met grote tegenstellingen. Veel van die tegenstellingen laten zich echter relativeren tegen de diepere achtergrond van elke religie en daarin staat het opus van de mysticus centraal. De overeenkomsten op het terrein van de mystiek zijn zo sterk dat ze doen vermoeden dat hier sprake is van een gemeenschappelijke religieuze wortel die tot diep in de prehistorie reikt.

Het zijn dus niet enkel zijn confraters die Juan de la Cruz dankbaar zijn voor de vasthoudendheid waarmee hij aan zijn drang tot vernieuwing heeft vastgehouden. We weten maar al te goed welke offers hij heeft moeten brengen om in het Spanje van de zestiende eeuw tegen het leergezag van de kerk te kunnen standhouden.

In onze kringen wordt dit aspect van zijn leven doorgaans weinig belicht. Te gemakkelijk doen we de tijd van de inquisitie af als een donkere periode die we definitief achter ons hebben gelaten. In feite is het echter zo dat er nog steeds grote belemmeringen worden opgeworpen voor degenen onder ons die zelf de mystieke weg opgaan. Te weinig wordt ingezien dat het opus van de mysticus in de eerste plaats een individuele aangelegenheid is. Net zoals onze stichter voelt de mysticus zich geroepen gehoor te geven aan zijn innerlijke stem. Een stem die hij veelal benoemt als een visioen, een woord van God of als 'de wil des hemels'.

Zij, die deze hemelse oproep niet hebben ervaren, kunnen zich moeilijk voorstellen dat er een kracht vanuit gaat die zo dwingend is als de mysticus ons wil doen geloven.

Toch zouden juist wij, als kloosterlingen van een strenge contemplatieve orde, begrip moeten hebben voor deze mystiek. De roepstem, waarover hij ons spreekt is zeker niet minder dan de roeping die ieder van ons heeft ervaren. En als wij de grote oversteek naar het klooster kunnen maken en met de eeuwige gelofte alle schepen achter ons verbranden, zouden niet juist wij daarom ook met de mysticus kunnen meevoelen?

Net als de heilige kerkleer, die onze orde stichtte, spreken de mystici van het vuur dat in hen brandt. Het vuur, dat zij omschrijven als onweerstaanbaar en oncontroleerbaar, lijkt nog sterker en meeslepender dan de roeping die ons in het klooster heeft gebracht.

Ik breng dit aspect van het onweerstaanbare vuur onder woorden, omdat ik van mening ben dat onze stichter ons met het voorbeeld van zijn leven in feite allemaal oproept gehoor te geven aan het meeslepende vuur, dat in ons brandt. Het begrip 'vuur' klinkt weliswaar niet erg concreet. Maar ik denk dat dit de consequentie is van het feit, dat mystiek nu eenmaal een erg persoonlijke zaak is. Onze stichter heeft goed gevoeld dat zijn innerlijk vuur anders is dan dat van zijn confraters. Juist omdat zijn opusbeschrijving gebruik maakt van beeldspraak en symboliek krijgt het de betekenis van een omvattende methode. En juist dankzij dat methodische karakter is het mogelijk dat uiteenlopende religieuze bewegingen zich erin herkennen. Misschien moeten wij onze gemeenschappen eens vergelijken met het platform waar de grote religies met behulp van de mystiek tot oecumenische toenadering in staat blijken.'

Het was ongeveer met een oproep van deze strekking dat Juan zijn 'praatje' afsloot. Ik noem het een praatje, omdat hij het bracht als een ontspannen vertelling en nergens de toon van een prediker aansloeg. Paradoxaal genoeg was zelfs de passage over het vuur beslist niet vurig te noemen.

Het was me duidelijk geworden dat Juan niet over de persoonlijke aanpak van zijn eigen mystieke opus hoefde te spreken omdat het in deze kring genoegzaam bekend was. Hij had zich ertoe beperkt aan te geven dat zijn zienswijze, net zo min als om het even welke andere, een splijtzwam mocht worden voor de gemeenschap. Een beroep op de intenties van de stichter van de orde bezit meer gezag dan elke andere verwijzing. De kloosterlingen zijn in de eerste plaats volgelingen van de stichter en zolang men zich door hem laat inspireren is een scheiding der geesten uitgesloten.

De abdis was zichtbaar ingenomen met de verzoenende taal van Juan en dankte hem voor zijn mooie uiteenzetting. Ik maakte aanstalten op te stappen en dankte beiden voor de gelegenheid die mij was geboden.

De abdis was zo vriendelijk mij een zijuitgang te wijzen voor het geval ik nog een blik in de tuin wilde werpen. Had Juan haar iets over mijn interesse verteld?

Ik weet het niet, maar toonde nadrukkelijk mijn dankbaarheid voor de geboden gelegenheid en nam afscheid.

De tuin van de zusters zag eruit als een park. Enkele lanen van oude bomen, lange borders bloemen en daartussen de bedden voor de groenten. Het geheel was omgeven met een zware oude muur die op veel plaatsen was begroeid met klimplanten. In de ochtendzon waren de eerste tekenen van de lente reeds zichtbaar. Bij een van de plantenbedden zag ik een jonge zuster aan het werk.

Tegelijk met het neuriën van een lied liet zij zaadjes uit haar hand in de grond glijden.

Toen ik dichterbij kwam richtte zij zich op, stelde zich voor als zuster Karmen en vroeg of ik de toespraak van broeder Juan had bijgewoond.

Ik antwoordde dat ik zowel tijdens de uiteenzetting als onderweg veel van hem had opgestoken. Tegelijk liet ik iets van verbazing doorschemeren over het feit dat zijzelf van de gelegenheid geen gebruik had gemaakt. Uit de reactie maakte ik op dat haar deze vraag al eerder was gesteld want zij had een goed doordacht antwoord klaar. Zij zei: 'Ik heb al eens aan de discussie over dit onderwerp deelgenomen en zie weinig heil in ellenlange disputen. Zoals Juan zijn manier heeft om de zintuigen en de ledematen in te schakelen bij de spirituele zelfontwikkeling, zo heb ik mijn manier.

De gemeenschap kent mijn opvatting en laat mij begaan. Ik heb ze duidelijk gemaakt dat mijn roeping zich niet beperkt tot meditatie, koorgebed en studie van heilige boeken, maar dat ik ook 'het boek van de natuur' nodig heb om in mijn mystieke ontwikkeling verder te komen. Vooral in deze tijd van het jaar voel ik een sterke drang om in de tuin te werken. Het is alsof ik in de wintermaanden, als er buiten weinig te doen is, niet helemaal aan mijn trekken kom. Gelukkig begrijpt de abdis mij goed en mag ik tijdens de winter in de keuken hand- en spandiensten verrichten. De bereiding van het eten geeft mij een soortgelijke spirituele bevrediging als het werk in de tuin.

Omdat de warme maaltijd direct na het koorgebed wordt geserveerd, moet een van ons tijdens het gebed de laatste hand leggen aan het eten. Als kokkin aan het grote oude fornuis voel ik mij bijzonder in mijn element. Niemand begrijpt hoe een contemplatieve zuster het koken boven het gebed kan verkiezen. Maar ik geef ze steevast het antwoord dat de keuken en de kapel voor mij geen tegenstelling zijn.

Het fornuis is voor mij, net als het plantenbed, een soort van altaar waar de Maaltijd des Heren wordt bereid. Terwijl ik kook hoor ik op de achtergrond het zingen van de psalmen en krijg ik het gevoel dat ik een sacramentele maaltijd prepareer; net zoals een priester, die de mis celebreert. Het opdienen van het eten is dan een soort communie.

Volgens onze leefregel mag er tijdens het eten niet gesproken worden. Dat schept een sfeer van plechtigheid en eerbied waardoor het lijkt alsof de communiebank in de refter staat. Het is alsof alle voedsel daardoor lijkt op het *Corpus Dei* dat Jezus introduceerde tijdens het Laatste Avondmaal. Op die manier krijgt het werk van de tuin en de keuken iets van een eredienst en dat is wezenlijk voor mijn roeping. Buiten het klooster zie ik weinig kans dit waar te maken.'

Deze laatste zin werd uitgesproken met een intonatie van 'zo zit het, wat mij betreft, en verder heb ik niets meer te melden.' Het leek me dan ook geen pas te geven de zuster met nog meer vragen lastig te vallen; hoe graag ik dat overigens zou hebben gedaan. Ik beperkte me tot de woorden:

'Zuster, ik zie dat u het druk hebt met uw werk. Zelf ben ik plantenteler van beroep en weet dat er in deze tijd van het jaar veel moet gebeuren. Bovendien hebt u te kennen gegeven geen liefhebber te zijn van veel gepraat. Ik zal u dus niet langer ophouden. Maar ik hoop dat u van mij wilt aannemen dat uw woorden mij op mijn tocht zullen blijven vergezellen als de meest boeiende die ik tot dusverre heb mogen vernemen. Ook al is het bijna zeker dat onze wegen elkaar nooit meer zullen kruisen, u kunt overtuigd zijn van mijn genegenheid voor uw streven.'

Wij gingen ieder ons weegs en al snel hervond ik op het pelgrimspad het ritme van de vorige dag.

3

Hoewel het pas halverwege de ochtend was had ik, net als de dag tevoren, het gevoel die dag meer te hebben geleerd dan de voorgaande dagen tezamen. Tegelijk besepte ik dat de twee korte uiteenzettingen van deze vroege ochtend me nog vele kilometers zouden bezighouden. Zuster Karmen en broeder Juan hadden me veel stof tot nadenken gegeven. Vooral de combinatie van de twee hield me bezig. Ik zou wel eens willen weten óf, en zo ja hóe, zij met elkaar praten. Twee met dezelfde achtergrond en dezelfde kloosteridealen maar totaal verschillend in de uitvoering. Of was dit verschil voornamelijk oppervlakkig van aard?

Het opus van de mysticus was volgens Juan de grondslag van het kloosterleven. Maar hij begaf zich op lange pelgrimswegen tussen de kloosters om zich te oefenen in het inschakelen van de zintuigen, het lichaam en de omgevingsnatuur. Toch zag hij zichzelf niet als een natuurmysticus in de zin van Franciscus. Die zag de schepper van hemel en aarde immers in de schepselen van de natuur. In de natuur kon hij de godservaring intenser beleven dan daarbuiten. Andere natuurmystici vóór en ná hem hebben soortgelijke opvattingen verkondigd.

Broeder Juan verwijst niet, zoals Franciscus, naar hemellichamen, elementen of planten. Hij schakelt weliswaar ook de zintuigen in om de omgeving waar te nemen. Maar bij hem is het voor een groot deel de door hem zelf gecreëerde en direct nabije omgeving. Tijdens zijn rituele loopoefening creëert hij als het ware een dunne zelfgeschapen omgevingsnatuur om zich heen. Hij is beslist veel minder introvert gericht dan zijn contemplatieve confraters met hun meditatie en (koor)gebed. Hij gebruikt zijn stem zoals oosterse monniken dat vaak doen. Zijn lopen riep een vage herinnering bij me op aan een shintoïstische monnikenorde in Japan. Deze monniken volbrengen hun opus door jarenlang elke dag tientallen kilometers te lopen en zich tegelijk in strenge afzondering te onderwerpen aan een programma van vasten en bidden.

Die vergelijking met het oosten leek me in de goede richting te voeren. Had broeder Juan iets van een yogi? Tijdens de beoefening van de yoga oefent men zich in een bepaalde vorm van ademhaling en gebruik van de ledematen. Gecombineerd met het gezang van de monniken kom ik in de buurt van Juans benadering. Voorlopig hield ik het er maar op dat hij, al of niet bewust, putte uit de schatkamer van de oosterse religies en experimenteerde met yoga-achtige technieken ter verrijking en uitbreiding van de contemplatieve tradities. Ik weet niet hoe onze monachale traditie, sedert het begin van de Egyptische woestijnvaders, ertoe was gekomen natuur en lichaam uit te bannen. Zou het een onvermijdelijk gevolg zijn van de dualistische zienswijze dat het zelfstandig bestaan van de onstoffelijke ziel de basis vormt van alle spirituele ontwikkeling? Of is het opus van de mysticus gedurende de donkere eeuwen van de vervolging omwille van de veiligheid ontdaan van zijn uitwendig zichtbare tekenen?

Waarom zouden wij ons eigenlijk druk maken om de vraag of het mystieke opus ooit meer of minder yoga-achtig is geweest? We weten dat we thans nog kunnen putten uit oosterse bronnen die, afgezien van de missionering, weinig te lijden hebben gehad van de Europese invloeden.

Terwijl dit soort gedachten door mijn hoofd speelden kwam het vaderland van broeder Juan steeds dichterbij. Intussen trof ik niet veel pelgrims meer met de bestemming Lourdes. Kennelijk boog hun weg af in de oostelijke richting, terwijl mijn pad via een westelijk gelegen bergpas de Pyreneeën zou

oversteken. Hierdoor werd het veel stiller tijdens de wandeling. Lourdesgangers waren relatief groot in aantal. Ik vernam dat, met uitzondering van Mekka, geen enkel bedevaartsoord in de wereld qua bezoekersaantal met Lourdes kan wedijveren. Het was hen allemaal te doen om een grot aan de rand van het hooggebergte. In deze grot was een waterbron die al meer dan honderd jaar de faam bezat ongeneeslijke zieken te genezen. Die faam was goed voor jaarlijks meer dan een miljoen bezoekers en moest dus op een overtuigend relaas van feiten zijn gebaseerd.

Slechts weinig voorbijgangers konden mij daarover inlichten. Zoals meestal bij populaire bestemmingsoorden was de toenemende drukte rondom de heilige plaats op zichzelf al een goed bewijs van haar bestaansrecht. Nagenoeg iedereen had trouwens wel eens gehoord van een studie over de wonderbaarlijke genezingen in Lourdes. Op grond van tientallen casestudies zouden artsen hebben geconcludeerd dat er sprake moest zijn geweest van een medisch onverklaarbare (-en dus wonderbaarlijke?-) genezing.

Het oprechte geloof in de geneeskraft van de waterbron in de heilige grot bleek mij dagelijks en maakte mij op den duur nieuwsgierig. Het verbaasde mij dat de Lourdesgangers gezond en wel een lange tocht lopend konden afleggen. Vaak bleek, desgevraagd, dat zij de tocht ondernamen voor zieke vrienden of familieleden. Het kwam ook voor dat de zieke zelf per trein of auto tegelijkertijd ook op weg was naar het heilige herstellingsoord. De lange voettocht diende in dat geval als een blijk van mentale en fysieke ondersteuning. Meestal ging men er vanuit dat iedere extra inspanning de kans op genezing alleen maar ten goede kon komen.

Ook waren er voetgangers die genezing zochten voor zichzelf. In dat geval betrof het vooral gevallen van psychisch lijden. De heilige bron zou bijvoorbeeld berouw opwekken over grote zonden, maar ook angsten en nachtmerries verdrijven, liefde en vrede wekken; haat en afgunst verminderen, verslavingen doorbreken, geldzucht en machtswellust uitbannen en nog veel meer.

Ik heb overigens gemerkt dat ook voor de verhalen van de Lourdesgangers geldt dat er kaf onder het koren kan zitten. Zo vertelde me iemand, met komische ondertoon, over een suppoost, die de wacht houdt bij het offerblok van de grot. Deze rijzige man staat in onberispelijk uniform op de uitkijk naar dieven. Er wordt echter van hem gefluisterd dat hij voordien als geslepen zakkenroller veel bezoekers van de grot heeft beroofd. Op een goede dag stelde hij zich op in de lange rij die naar de heilige bron voerde. In het gedrang profiteerde hij gretig van de argeloze vroomheid van de pelgrims en had al meer dan een dozijn portemonnees op zak toen hij zelf aan de beurt was. Om niet onnodig op te vallen besloot hij net als elk ander een slok van het geneeskrachtige water te nemen. Hij reageerde daarop alsof hij een teug zoutzuur had binnengekregen, werd lijkbleek en zakte vervolgens snikkend door de knieën. Luidkeels wenend riep hij de verbouwereerde menigte toe op listige wijze misbruik te hebben gemaakt van hun vrome devotie. Pas toen hij de buit tevoorschijn haalde begreep men wat er aan de hand was en verwittigde de gendarme. Sinds zijn bekering werkt hij als een van de vele boetelingen in het vrijwilligerscorps van het bedevaartsoord.

Als we de verhalen mogen geloven is er haast geen kwaal denkbaar of men kan er in Lourdes van genezen. Zo zou het omvangrijke brandweercorps, dat de nachtelijke lichtprocessie bewaakt, voor een groot deel bestaan uit voormalige pyromanen.

Na verloop van tijd had ik zoveel over Lourdes gehoord dat de geheimzinnige grot en het geneeskrachtige water me bezig bleven houden. Intussen had ik overigens wel begrepen dat het in de eerste plaats ging om de Mariaverering. Halverwege de negentiende eeuw zou een veertienjarig meisje in deze grot verschijningen van de Moeder Gods hebben gehad. Een aantal van deze verschijningen werden tevoren aangekondigd, zodat er op het moment suprême ook getuigen aanwezig konden zijn. Het enige wat deze getuigen hebben waargenomen was de extatische

geestesvervoering waarin het kind tijdens zo'n verschijning verkeerde. Het meisje trad acht jaar later in bij de Soeurs de la Charité. Vanaf 1933 geniet zij grote bekendheid als de Heilige Bernadette. Opmerkelijk is dat zij wordt vereerd als de schutpatrones van de herders, terwijl zij van huis uit molenaarsdochter was en later in het klooster het altaar bediende als kosteres.

Toen ik begon aan mijn klim over de bergen en het steeds stiller werd om me heen liet ik de gevierde heilige voor wie ze was. Bij het passeren van de grens nam ik een dag rust in een hooggelegen herberg. Beurtelings kijkend naar Spanje en Frankrijk begon ik me af te vragen waar het verschil in levensbeschouwing tussen de Franse zuster Karmen en de Spaanse broeder Juan in zou kunnen zitten.

De rustgevende stilte van de bergen deed me goed. De herberg bood een wijds uitzicht over een bosrijk landschap. De lentezon prikkelde de vroegste bloemknoppen terwijl op schaduwplekken nog sneeuw lag. Hier en daar trof ik nog een onopvallende herderswoning aan. Opgetrokken uit lokaal verkregen natuursteen en met leien daken waren ze nauwelijks van hun omgeving te onderscheiden. Al in de vroege ochtend trokken de herders er met hun schapen op uit.

Afgezien van de ene doorgaande weg, waarlangs ik was gekomen, waren er geen echte wegen in dit gebied. De mensen volgden de paadjes van de schapen. Zij, die met veel bagage op stap gingen liepen in gezelschap van een pakezel. Mens en dier hadden eenzelfde tred; voorzichtig, maar vastberaden. Geen moment kwam de aandacht los van de aarde. Om de ogen ten hemel te heffen moest men eerst stilstaan. Maar zodra de blik naar de einder dwaalde, kreeg men het gevoel de aarde diep onder zich te hebben gelaten.

Het viel me op dat langs de bergpaden van dit dun bevolkte gebied veel kapelletjes en gedenkstenen stonden. Soms trof ik in de kapelletjes een stoffige tekst aan die verwees naar een mij onbekende heilige die in deze streek werd vereerd. Opvallend veel kapelletjes hadden aan de achterkant of zijkant een drinkbak voor dieren. Binnen was zelden ruimte voor meer dan een persoon tegelijk. Tegen het middaguur keerde ik terug naar de herberg. De waard vergastte me op voedzame lekkernijen als schapenkaas, noten en vruchten. Toen ik naar de herkomst van zijn etenswaren informeerde vertelde hij me dat hij mijn vraag al verwachtte omdat veel gasten steevast hiernaar vroegen. Kennelijk, zo stelde hij vast, smaken de producten van deze streek anders dan 'daar beneden'. Zelf was hij net als zijn voorouders in deze streek geboren en had nog nimmer goede redenen gehad deze te verlaten; ook niet voor korte tijd. Hij gaf dan ook toe zelf niet over die opvallend goede smaak van het eten te kunnen oordelen. Wel wist hij dat de mensen in de bergen vaak erg oud werden; relatief woonden boven meer hoogbejaarden dan beneden. Hij dacht dat de goede kwaliteit van het lokale voedsel evenals het kristalheldere mineraalwater uit de talloze bronnen debet moest zijn aan het gezonde lange leven van de bergmensen.

In zijn jeugd had hij jaren door het gebied getrokken met een kleine kudde schapen. Vaak kreeg hij dan gezelschap van kruidenvrouwen die op zoek waren naar geneeskrachtige planten. Vooral op plaatsen waar schapen graag verbleven zouden de grond en het water erg geschikt zijn voor de kruiden. Volgens deze vrouwen kon men uit het gedrag van de schapen opmaken wat voor soort kruiden op hun voorkeursplek groeien. Ze weten je dan ook precies te vertellen waar je met de kudde moet zijn als het tijd is voor cruciale bezigheden als eten, drinken, paren, slapen, baren etcetera.

Het betreft hier een onbekend schapenras dat vanouds in het hooggebergte voorkomt. In deze streek doet de fabel de ronde dat dit schaap nooit bewust door de mens werd gedomesticeerd, maar dat het zich in de winter bij de huizen ging ophouden in de hoop wat voer te krijgen. Na verloop van

jaren werden de dieren steeds tammer en verkozen ze steeds vaker verblijf bij de mens. In de zomer treffen mensen en dieren elkaar automatisch omdat ze van dezelfde paden gebruik maken. Nog steeds zijn de bergmensen er vast van overtuigd dat men zich geen weg moet banen buiten de betreden paden van de dieren. Menigeen die dit oude gebruik in de wind sloeg heeft het met schade en schande moeten bekopen. Een onverwachte lawine of een losbrekend rotsblok werd hun deel. Zij die de diersporen aanhouden blijft dit soort tegenslagen bespaard.

De herders en de kruidenvrouwen wijzen slechts op het verschil in de plaatsen waar kruisen en kapellen staan om deze overtuiging te staven. De kapellen zijn blijken van dankbaarheid en worden als gebedsplaatsen gebruikt. Ze grenzen allemaal aan de voetpaden. De kruisen liggen verspreid op plaatsen waar zich ooit een ongeluk met noodlottige afloop heeft voorgedaan. Er zijn geen sporen of paden langs de kruisen. Men loopt er het liefst in een grote boog omheen. De kapellen zijn geliefd bij herders en voetgangers. Zij schuilen er voor de regen en brengen de tijd door in gebed of meditatie. Het is er goed toeven.

Het zijn zowel Mariakapellen als kapellen voor oude heiligen uit de streek.

De lokale heiligen ontlenen hun faam vrijwel allemaal aan opmerkelijke genezingen. Waarschijnlijk zijn het middeleeuwse voorgangers van de huidige kruidenvrouwen. Deze vrouwen benoemen nog steeds kruiden met de naam van zo'n heilige. Botanisch onderlegde gasten van de herberg verbazen zich over die namen en komen later nog wel eens terug om een herbarium aan te leggen. Meestal blijkt dan dat het kruid onder een andere naam reeds in de flora voorkomt. Overigens deed de waard enigszins geheimzinnig over de kruiden. Hij zei dat ze niet alleen werden gebruikt voor medicijnen en zalven maar ook voor het conserveren en bereiden van voedsel. Hij gaf me geen kookrecepten maar liet doorschemeren dat de kwaliteit van zijn lekkernijen verband hield met het gebruik van de plaatselijke kruiden. Tevens suggereerde hij dat de gezondheid en levensduur van zowel mens als dier voor een groot deel aan die planten moest worden toegeschreven.

Toen hij merkte dat ik een grote belangstelling had voor planten wees hij mij zijn moestuin en boomgaard waar ik mij verder vrijelijk mocht ophouden. Ik dankte hem voor dit gebaar en ook voor zijn onderhoudende uiteenzetting over deze streek.

De tuin van de herberg bleek een pronkstuk van bomen en planten. Het gonsde er van de zoemende insecten. Op beschutte plekken tussen de struiken en boompjes lagen de plantenbedden. Deze werden bewerkt door een vrouw die de herbergierster bleek te zijn. Ze had het druk met planten en zaaien en zat duidelijk niet om een praatje verlegen.

Terwijl ik haar bezig zag keerden mijn gedachten onwillekeurig terug naar zuster Karmen. Misschien kwam het door de entourage of door de groene stilte; maar ongetwijfeld ook wel door het tafereel van de tuinierende vrouw. Haar bewegingen hadden iets plechtigs en eerbiedigs. De handige slag van de vakvrouw straalde er vanaf.

Het herinnerde me aan wat Karmen vertelde.

Haar werkwijze had beslist iets ritueels. Ze bracht het tuinwerk immers in direct verband met haar roeping en vergeleek het zelfs met de altaardienst. Voor haar bestond er een grote overeenkomst tussen de tuin, de keuken en het altaar. Ze stonden alle drie in verband met de ceremoniële bereiding van het dagelijkse voedsel. Ze maakte liever geen onderscheid meer tussen het altaarbrood en het eten in de refter.

Ik was me gaan afvragen hoe zij de functie zag van al dat hostieachtige voedsel.

Zij sprak immers van het *Corpus Dei*, dat op alle drie plaatsen de uitkomst was van haar rituele bereidingswijze. In eerste instantie kreeg ik de indruk gekregen dat zij haar spirituele ontwikkeling voornamelijk baseerde op die speciale bereidingswijze van het voedsel. Zij vergeleek haar eigen werkwijze immers met de rituele aanpak van broeder Juan. En bij hem draaide het in de eerste plaats om die bepaalde lichaamsoefeningen waarbij de zintuigen en de ledematen actief waren.

Ik realiseerde me dat ik tot op heden veel meer ha nagedacht over de inhoud van het hostievoedsel dan over de rituele aard van de bereidingswijze. Misschien kwam dat door de sterke verhalen van de Lourdesgangers. Hen ging het in de eerste plaats om de heiligende kracht van de stof in het bronwater. De rituelen waren niet veel meer dan omlijsting. Bovendien had ik deze ochtend nog een grondige les gekregen in de werking van het stoffelijke maar dan via de kruiden en het voedsel. In dit laatste geval ging het niet meer om activiteiten met een bewuste religieuze intentie. De herders, de kruidenvrouwen en de herbergiers hadden met bedevaartsoorden en kloosters niets van doen, maar toch hadden ze ergens iets gemeenschappelijk.

Terwijl de herbergierster naarstig doorwerkte zat ik hierover lange tijd te peinzen onder een perzikboom. Via de geneeskraft van de kruiden en de heiligende werking van het hostievoedsel keerden mijn gedachten terug naar het elixer van de alchemisten. Misschien kwam het door de weldadige geur van de eerste perzikbloesem, maar op een onverwacht ogenblik drong zich een overtuigende gedachte aan mij op. Ik zag de hostie, de elixer en het geneeskruid als verschillende benamingen voor een en dezelfde functie. En die functie was dat zij alle drie dragers waren van wat alchemisten de 'kwintessens' noemen. Deze gedachte was voor mij meer dan zomaar een hypothese. Eerder was het een postulaat. Theoretisch leek het onbewijsbaar maar het bracht zoveel samenhang tussen een aantal feiten dat ik er niet meer omheen kon.

Het was de eerste keer dat het idee elixer niet alleen maar vragen opriep maar ook oploste. Het was misschien een begrip, waarmee de twee zo gescheiden werelden van godsdienst en natuur dichter bij elkaar konden komen. Ik realiseerde me meteen dat het postulaat nog veel vragen zou oproepen maar daarbij troostte ik mij met de gedachte dat het woord postulaat ook betekent: de introductieperiode voor een intredende kloosterling. Zo'n periode duurt niet langer dan zes tot twaalf maanden en dat had ik er graag voor over.

Het gaf me een optimistisch gevoel. Ik begon een beetje licht te zien in wat ik lang voor 'duistere' praktijken had gehouden. Broeder Juan en zuster Karmen kregen iets complementairs voor mij. Bij de een lag alle nadruk op een rituele oefening die de buitenwereld verbond met de spirituele binnenwereld. Bij de ander had die verbinding een concreet tastbare inhoud gekregen in de vorm van het voedsel. Het was alsof er hier boven in de bergen twee wegen bij elkaar komen en dat de bewoners over de aanleg beschikken ze samen te voegen. De ene weg is die van de werking van de ledematen en de zintuigen bij Juan, de andere weg is die van de werking van de organen, die Karmen voorstaat. De rituele oefeningen van Juan werken direct in op het zenuwstelsel en de hersenen. Het voedsel (en de lucht) van Karmen werkt via de organen. Het lichaam verenigt de fysiologische en neurologische processen en maakt dat ze elkaar versterken. Hoe dit neurofysiologisch proces in ons lichaam ons bewustzijn in staat stelt het religieuze te ervaren weet ik niet. Pas als de hersencode ontcijferd is kunnen we misschien begrijpen hoe bewustzijnsgevoelens tot stand komen. Maar veel optimistische wetenschappers verzekeren ons dat de ontcijfering nog hooguit een kwestie van enkele decennia is.

Misschien zal het breken van de hersencode leiden tot een wetenschappelijke verklaring van de betekenis van de religie voor de mens. Ongetwijfeld zullen dan veel mensen, die de rede boven het geloof hebben gesteld, zich bekeren tot de religie. Maar vóór het zover is zullen degenen die geloven

zonder de rede tevreden te stellen ervoor moeten zorgen dat er tegen die tijd nog religieuze praktijken voor de bekeerlingen beschikbaar zijn.

Is het niet als met de veredelaars van planten en dieren die met hun werk hebben gezorgd voor een gevaarlijke versmalling van de genetische basis? Sinds de ontcijfering van de genetische code kloppen zij aan bij dierentuinen en plantenreservaten om weer te kunnen beschikken over de natuurlijke rijkdom die zij zelf mee om zeep hebben geholpen. Zal het de neuronwetenschappers ook zo vergaan? In dat geval zullen zij na de ontcijfering van de hersencode op zoek moeten gaan naar reservaten van religieuze diversiteit en spirituele rijkdom.

Als er tegen die tijd naast de genenbanken ook databanken zijn verzezen voor de spirituele diversiteit, zullen de wetenschappelijke onderzoekers het pelgrimspad zeker weten te vinden.

Terwijl deze wilde ideeën bij mij opkwamen vroeg ik me verbaasd af of ik misschien in slaap was gevallen en een droom had. Of was het slechts een bedwelming door de perzikbloesem?

Intussen had de herbergierster de tuin verruild voor de keuken en trof voorbereidingen voor de avondmaaltijd. Tegen de tijd dat ik al genoot van de ondergaande zon en de rook van het houtvuur zich mengde met de bloesemgeur riep de waard mij binnen voor een glas wijn.

Ik mocht in de keuken aanschuiven aan de zware eettafel. Er waren die dag verder geen gasten en de waard nam de tijd voor een rustig gesprek. Zijn vrouw was intussen druk doende met het fornuis en de oven. Regelmatig wierp zij forse houtblokken op het knetterende houtvuur en schoof de talloze pannen op het grote fornuis behendig heen en weer. Het brooddeeg was al gerezen en toen het houtvuur in de oude oven van branden overging in een smeulend gloeien, schoof zij de broden erin. De oven was van natuursteen en deed me denken aan een holte in de rotswand.

Het leek een kleine grot waar de paddestoelen en honingraten plaats hadden gemaakt voor menselijke cultures. Er schoot me iets te binnen van wat de alchemisten in hun traktaten beschreven als ovens waarin men de rijpingsprocessen van ertsen in steenlagen probeert na te bootsen. En dat alles in dienst van de aanmaak van de elixer die de gezondheid en het lange leven bevordert.

De kokkin regelde niet alleen het vuur van de oven maar ook dat van het fornuis. Soms kwam de balg er even aan te pas en een enkele keer ging er zelfs een schop gloeiend houtskool van het fornuis naar de oven. Zij was hierin al even bedreven als in het tuinieren. Zonder dat er een thermometer aan te pas kwam regelde zij de temperatuur boven de twee vuren. Tegelijk hield zij een half dozijn potten en pannen op het fornuis met moeiteloos gemak op temperatuur door ze naar hetere of koelere plaatsen te schuiven. De etenswaren en kruiden kwamen uit flessen en aarden potten die in meterslange rijen op ooghoogte binnen handbereik stonden.

De dampen begonnen uit de pannen op te stijgen en vulden de keuken met aangename geuren.

De kokkin werkte zwijgend en onverstoorbaar. Ze leek helemaal in haar werk op te gaan. Van de ene kant was zij geconcentreerd maar tegelijk hadden haar bewegingen iets ceremonieëls. De houtblokken gingen van onder naar boven, de flessen van boven naar beneden en de pannen van links naar rechts. Beide armen bewogen aanhoudend en in verschillende richtingen zonder dat de coördinatie tussen de handelingen werd verstoord.

Ik moest denken aan de dompteur en de goochelaar in het circus. Zij weten alle aandacht van het publiek op een hand te richten terwijl zij met de andere hand subtiele kunstjes voorbereiden.

Toen de bedrijvigheid aan het fornuis zijn hoogtepunt bereikte werd de inhoud van enkele kleine pannetjes gedoseerd en getimed toegevoegd aan het hoofdgerecht. Alles werd op gevoel uitgevoerd. Er kwamen geen wekkers, klokken, maatbekers of weegschalen aan te pas.

Pas nadat wij de eerste hap van het eten hadden genomen, hoorde ik voor het eerst de stem van de herbergierster. Het was een reactie op mijn constatering dat de smaak van het eten hier zo 'anders' was dan op de andere halteplaatsen onderweg. En wel 'anders' in de zin van meer oorspronkelijke puurheid; van die smaken en geuren die doen terugdenken aan de maaltijden uit grootmoeders tijd. Zij zei: 'Dat verbaast me niet. We horen dat vaker van onze gasten. Geen wonder want in de lager gelegen streken hebben ze agrarische bedrijven, fabrieken en winkels. Wat wij eten komt uit onze eigen tuinen of uit de bossen in de omgeving. Winkels hebben we hier niet. De herinnering aan de smaak van grootmoeders tijd ligt voor de hand want ik doe alles zoals ik het van haar heb geleerd. Jullie beneden gebruiken een elektrische oven waarmee je in een paar minuten een fabrieksmaaltijd uit een doosje tovert. In die fabrieken werken ongetwijfeld hoog opgeleide mensen die de hele dag hun uiterste best doen. Ik heb echter geleerd dat het beter is de maaltijd zelf te bereiden. Mijn oma en mijn moeder zeiden altijd dat tijdens het koken de aanwijzingen uit het vuur en de pannen zelf moeten komen. De hitte van het vuur en de dampen uit de pan voel ik aan mijn handen. Dat gaat veel sneller dan wanneer je een meetapparaat gebruikt. Bovendien heeft elk gerecht zijn eigen geur en kleur en als je goed luistert weet je al snel welk pruttel- of sissgeluid erbij hoort.

Je moet me goed begrijpen, ik wil niet beweren dat ik meer weet of meer toegewijd ben dan de fabriekskoks. Maar het echte keuren van het eten komt toch doordat je het zélf proeft en eet. Zelfs al neem je tijdens het koken een proefhapje, dan weet je nog niet hoe de maaltijd je later zal bekomen. Laat staan dat je in staat bent het verband te leggen met je gezondheid op langere termijn. Ik sta nu al meer dan veertig jaar dagelijks aan het fornuis en toch heb ik het gevoel dat elke dag weer anders is dan de vorige en dat ik nog steeds bijleer. Dat bijleren gaat automatisch. Omdat ik steeds meer handelingen routinematig verricht hoef ik er niet bij na te denken. En dat maakt tijd en ruimte vrij voor nieuwe gewaarwordingen. Het lijkt wel of het menselijke geheugen voor smaken, geuren, geluiden en kleuren onverzadigbaar is.

Maar er is nóg iets aan dat koken. In de loop der tijd heb ik gemerkt dat de gasten moeilijk begrijpen wat ik daarmee bedoel. Voor mij is het dagelijks koken meer dan alleen maar zorgen voor een gezonde smakelijke maaltijd. Ik heb dat al gemerkt toen mijn moeder nog leefde en wij beurtelings de maaltijd klaarmaakten. Wij gebruikten allemaal dezelfde ingrediënten en pannen en bovendien had ik alles van haar geleerd. Toch kreeg ik het idee dat haar eten anders smaakte dan het mijne. Volgens haar is dat onvermijdelijk omdat er tijdens het koken in je lichaam van alles gebeurt waarvan je nauwelijks weet hebt. Als ik vroeg wat er gebeurde en waarom, zei ze: 'Die vraag stelde ik ook aan mijn moeder en zij aan de hare, maar dat kan niemand je uitleggen. Je moet maar denken dat al die bewegingen van je ledematen en al die geuren en geluiden van binnen iets op gang brengen dat je kunt vergelijken met wat hier op het fornuis zichtbaar is.'

Dus dan stel ik me het eenvoudigheidshalve zo voor dat de maag de centrale kookpot is en dat de talloze klieren en organen zich erop voorbereiden op een bepaald moment hun producten aan het hoofdgerecht in de centrale pot af te staan. Net zoals ik zelf de inhoud van kleinere pannetjes en potjes met elkaar, en uiteindelijk met het hoofdgerecht, vermeng. Dus het zou door dit inwendige kookproces kunnen komen dat het zelfgekookte eten anders smaakt dan dat wat een ander heeft klaargemaakt.'

Het voordeel van een gesprek tijdens de maaltijd is dat er altijd pauzes vallen. Zo ook hier. Tijdens de uiteenzetting over dit indrukwekkende kookgedrag was ik een en al oor en dacht niet aan wat ik de voorgaande dagen al over het keukenwerk had opgestoken. Maar zo tussendoor, als er even een stilte viel, moest ik denken aan wat zuster Karmen me over haar keukenwerk had verteld. Zonder te weten hoe zij ertoe gekomen was had het indruk op mij gemaakt dat zij het eten een zekere sacramentele waarde toedichtte. Misschien kwam het daardoor dat ik mij nu zat af te vragen of in deze herberg misschien ook sprake was van een soort religieus geïnspireerd kookritueel. Men sprak hier weliswaar niet van de hostie, de altaarbroden of de Avondmaalsviering, maar er was toch beslist sprake van een zeer bepaalde toewijding en eerbied voor kruiden, groenten en vruchten, waarvan men dacht dat die bevorderend was voor de gezondheid en het lange leven.

Ik was niet in de gelegenheid geweest zuster Karmen te vragen naar de levensduur en de gezondheid van haar medezusters. Evenmin of zij van mening was dat het *Corpus Dei* van haar fornuis in dezelfde mate bijdroeg aan het eeuwige leven als de hostie van het kerkaltaar.

Het leek mij op dit moment niet gepast te informeren naar de geloofsovertuiging van mijn gastvrouw. Maar gelukkig bood het gesprek van eerder op de dag over de Mariakapellen aanknopingspunten. Ik zei: 'Wat u vertelt over de voeding en het koken klinkt mij in de oren alsof er een kostbaar geheim wordt onthuld. U moet weten dat ik dit voorjaar mijn groentetuin voor het eerst aan een ander heb toevertrouwd, omdat ik op zoek wilde gaan naar de diepere betekenis van de voeding. Ik ben al weken onderweg en had het geluk in Frankrijk enkele religieuzen te ontmoeten voor wie de voedselbereiding iets heiligs bleek te zijn. Niet eerder heb ik dat streven uitgelegd als een reactie van de religieuze mens op de fabrieksmatige bereiding van onze maaltijden. Maar toen u dat net zei, realiseerde ik me pas goed hoe groot het verschil is tussen uw manier van koken en onze fabrieksmaltijd uit de supermarkt. Vooral bij die vergelijking van het koken met de inwendige keuken van ons spijsverteringssysteem drong het tot me door hoezeer de moderne stadsmens bezig is zich nog verder van de natuur te verwijderen. Ik ben blij dat u mij de ogen opent voor die gelijktijdige vervreemding van onze inwendige en uitwendige natuur. Het is in feite onnodig omdat iedere stedeling nog steeds de beschikking heeft over een keuken, waarin men de kooktraditie van de voorouders gemakkelijk zou kunnen voortzetten.

Als ik met stedelingen spreek over ontheiliging van de voeding werpen ze me vaak voor de voeten dat ik makkelijk praten heb als plantenteler met een stuk grond. Daar kan ik niet veel tegenin brengen. Maar nu wordt me stilaan duidelijk dat we met de voedselbereiding in onze keuken nog steeds over een goede mogelijkheid beschikken de band met de natuur in stand te houden. Tegelijk realiseer ik me dat de ontwikkeling in de bouwkunst volop bezig is de keuken eenzelfde stille dood te laten sterven als indertijd met de tuin is gebeurd. Eerst worden die ruimtes stap voor stap kleiner en tenslotte zit er niet veel anders meer op dan ze maar bij de woonkamer te trekken. In de nieuwste huizen zijn de voormalige tuin en keuken gereduceerd tot een erkervormige serre en een kookhoekje. De potplanten staan nu achter het glas en de pannen zijn overbodig want de maaltijd gaat met doos en al in de oven.

Toen ik u tijdens het koken bezig zag met die talloze flessen en potten dacht ik aan waar we het tijdens het middageten over hadden. Uw man vertelde me toen over de haast wonderbaarlijke voedingswaarde van die kruiden. En ook over de heiligen van die kapelletjes langs de voetpaden. Zou het niet kunnen, - het is maar een vraag die bij mij opkwam -, dat de mensen de geneeskracht van die kruiden associëren met een bovenaardse of hemelse invloed?'

De waardin knikte begrijpend en schonk mijn glas nog eens vol. Haar man trok een gezicht van 'Die vraag hebben we van andere gasten al zo vaak gehoord, dat deze ene keer er nog wel bij kan'. Haar

antwoord was navenant: 'Je moet begrijpen', zei ze, 'wij zijn bergbewoners. Al eeuwen, wie weet al duizenden jaren, woont hierboven in de bergen een handjevol mensen. Wij hebben alle oorlogen en revoluties van links en rechts beneden ons kunnen overleven door geen enkele heerser of prediker tegen te spreken. Daarom denkt de argeloze voorbijganger dat wij op dit moment een soort katholieken zijn. Maar er zijn hierboven nooit kerken of pastoors geweest en dat proberen we ook zo te houden. Wij zijn tevreden met de levenslessen van onze voorouders en die houden we in ere. Al eeuwen lang horen we van de voorbijgangers wat er beneden allemaal te koop is. Op die manier leren we de juiste woorden en opvattingen waarmee we ons bergwereldje hierboven beschermen tegen de uitbreidingsdrang van de 'beschaving' beneden.

Ik zeg dat maar even omdat ik anders je vraag over die hemelse of bovenaardse kracht van de planten moeilijk kan beantwoorden. Voor ons is een onverwachte genezing met behulp van een nieuw ontdekte plant iets dat we al vaker hebben meegemaakt. Tegelijk is het zo dat wij voor de ontdekkers van zo'n plant bij wijze van 'vindersloon' of eerbetoon een kapelletje bouwen. Bij voorkeur op de plaats waar de plant, -of de waterbron, door de vrouw of man voor het eerst werd aangetroffen. Wij spreken van 'heilige' mensen of 'heiligmakende' planten en bronnen als in de loop der tijd blijkt dat de nieuwe aanwinst goed is voor onze gezondheid en de levensduur verlengt. Wij hebben wel gemerkt dat onze gasten het heilige en hemelse associëren met iets 'bovenaards' of zelfs met iets 'bovennatuurlijks'. Aanvankelijk begrepen we daar niets van. Maar inmiddels is ons duidelijk geworden dat men in de wereld beneden iets anders onder 'aards' en 'natuurlijk' verstaat dan wij. Een voorbijtrekkende grijsaard zei eens 'Beneden is alles wat het verstand niet kan bevatten meteen zo mysterieus en onwerelds dat ze het onaards en onnatuurlijk noemen. Maar hierboven is het onverklaarbare mysterie zo vanzelfsprekend en aannemelijk dat men het liever ziet als een wezenlijk kenmerk van het aardse en natuurlijke.'

Ik vond dat mooi gezegd van die oude man en sedertdien nemen wij gemakshalve maar aan dat de wereld van de bergmensen van beneden af gezien onaards, bovennatuurlijk of zelfs hemels is. Op die manier gedacht is het heilige en hemelse voor ons dus aards en tegelijk voor jullie bovenaards.'

'Precies', zei de waard lachend, 'op die manier gezegd is het gemakkelijk te onthouden. Laat de grote beschaving ons maar hemelbewoners noemen. Zolang ze beneden goed beseffen dat ons paradijsje hierboven geen plaats biedt voor veel mensen, laten ze de weg naar boven hopelijk zoals hij altijd is geweest. En dat is moeilijk begaanbaar en moeilijk vindbaar, kortom een weg voor weinigen.'

We moesten alle drie lachen om deze overtrokken uitleg. Tegelijk echter moest ik denken aan de mythologische verhalen waarin goden en andere hemelbewoners hun verblijf houden boven in de bergen.

Dit was echter niet het moment om daarbij stil te staan. De avond viel en de rustdag liep ten einde. De dag had echter iets totaal anders gebracht dan ik had kunnen vermoeden en dat riep de vraag bij mij op hoe ik de reis verder zou voortzetten. Ik had de indruk gekregen dat hier boven antwoorden op belangrijke vragen voor het grijpen lagen, vermits ik erin zou slagen de schelpen van mijn ogen te laten vallen.

Voor ik het zelf goed en wel door had, liet ik me een vraag ontvallen en zei: 'Ik zou best nog wat langer in jullie bergparadijsje willen verblijven. Zou er in dit gebied nog ergens een stokoude kruidenheilige kunnen wonen die een plant eet die het leven zoveel verlengt dat hij of zij nog steeds in leven is?'

Ik schrok van mijn eigen woorden. Als ik ze enkele dagen eerder had uitgesproken zou ik me er nog voor hebben geschaamd. Nu niet meer. Vooral niet toen ik zag dat de gastvrouw en gastheer elkaar

begrijpend aankeken en instemmend knikten zonder een woord te hebben gesproken. Althans zo leek het, maar ze hadden wel gesproken.
Het was maar één woord en dat was: Alma.

De waard zei: 'Op een afstand van hooguit twee dagreizen schijnt een heilige vrouw te wonen waarvan wij alleen maar weten dat zij Alma heet en kruiden teelt voor geneesmiddelen. Wij hebben haar nooit gezien maar we weten van horen zeggen dat haar medicijnen bijzonder gewild zijn. Nog steeds horen we prijzenswaardige berichten van reizigers die uit het oosten deze kant op komen. Daaruit maken we op dat zij nog steeds leeft. Ze moet intussen erg oud zijn want wij horen die goede berichten al zolang onze herinnering teruggaat.'

Ik werd bij het horen van dit antwoord zo enthousiast dat ik het liefst onmiddellijk op stap was gegaan. Zij moesten er beiden om lachen, maar bleven mijn plan ernstig nemen.

De waard zei dat ik het beste met flink wat proviand meteen bij het gloren van de ochtend kon vertrekken. Door consequent de oostelijke richting en het meest hooggelegen pad aan te houden zou ik vanzelf de juiste weg vinden. Vroeger was hij wel eens met schapen die kant op geweest en wist nog dat zich tegen het vallen van de avond verschillende overnachtingsmogelijkheden voordeden. Hij zei: 'De mensen daar zijn net als hier. Ze houden het meest van de stilte en de natuur, maar een reiziger die wil vertellen hoe het elders toe gaat is altijd welkom.'

De volgende ochtend gebruikte ik het ontbijt in de sfeervolle keuken terwijl de waardin snel een voedzaam reismenu samenstelde. Samen met haar man deed ze me uitgeleide en zei 'We horen nog wel eens hoe het je bij de heilige Alma is vergaan. Het kan soms lang aanlopen maar op den duur komen in de bergen alle berichten op de bestemde plaats.'

Na een oprechte en hartelijke dankzegging voor al het mooie dat ik in hun herberg had mogen ondervinden vertrok ik naar het oosten.

4

De eerste uren van mijn tocht verliepen voorspoedig. De rustdag had mij goed gedaan. Voor het eerst had ik een reisdoel voor ogen en nog wel een dat veelbelovend leek.

Na enkele uren gingen de kuiten voelen dat het steile klimmen en dalen meer van mijn spieren vergde dan de vlakke wegen. Ik volgde de goede raad van de herbergierster op en nam tijdig rust bij een van de vele gedenkstenen naast het pad.

De stevige kost die ze mij had meegegeven kwam goed van pas want in deze tijd van het jaar is er op deze hoogte weinig eetbaars in de natuur voorhanden. Aan water had ik geen gebrek; de talloze bronnen waren gemakkelijk te vinden. Ik maakte er gretig gebruik van. Nooit eerder was het mij opgevallen dat helder water zoveel smaken kan hebben. Misschien heeft dat wel te maken met de verschillende mineralen die erin zitten. Aan de kleur van het water was niets te zien, maar wel aan de vegetatie bij de bron. Kennelijk hebben bloemen en kruiden ook zo hun eigen voorkeuren. Ik twijfel er niet aan of zij nemen die specifieke smaakstoffen uit het water op. Misschien wel om ze al dan niet na chemische reacties tot bestanddeel te maken van de substantie die de geneeskruiden in deze streek zo'n grote faam heeft bezorgd.

Konden we maar eens de kilometers lange wegen nagaan van de ondergrondse wateraders. Diep in de rotsen lopen zij door onbekende ertsaders en verrijken zich met de kostbare mineralen, waarmee de planten zich voeden.

Ik zette de ondergrondse overpeinzingen van me af en bepaalde me tot wat me te wachten stond. De overnachting zou wel geen probleem zijn maar wat te doen als ik morgenavond bij Alma aanklopte? Gesteld dat zij nog leefde zou zij dan nog toegankelijk zijn voor een nieuwsgierige voorbijganger uit de laaggelegen landen?

Alma, wat betekende dat woord ook al weer?

In het Latijn stond het voor 'voedster', maar hier in het Spaans sprekende gebied betekende het 'de kern' of 'de ziel' van iets. Uit de gesprekken van gisteravond had ik opgemaakt dat zij meer een voedster van het lichaam was dan een zielenherderin. Of zou Alma een eretitel zijn, net zoals mensen in India Ghandi hun 'Mahatma' (= ziel) noemden. Alma zou in dat geval als de 'ziel' of 'kern' van deze streek kunnen worden beschouwd. Of men zou haar kunnen zien als de voedster van de heersende spiritualiteit.

Naar gelang de dag vorderde en mijn aandacht werd getrokken door bloemen en vogels, verdween Alma uit mijn gedachten.

Bij het horen van de eerste schapen verwachtte ik tekenen van menselijke aanwezigheid. Maar toen de zon onder de bergkam was gezonken zonder iemand te hebben gehoord of gezien begon ik uit te zien naar een geschikte plek voor mijn tentje. Net toen ik mij verzoend had met een nachtelijk verblijf in de open lucht daalde echter een herder met enkele schapen een bergpaadje af. Zodra hij me zag liet hij de schapen hun weg vervolgen en wachtte me op. Ik vertelde hem dat ik op weg was naar de heilige Alma en de afgelopen nacht in de westelijke herberg had doorgebracht. Zowel het ene als het andere vond hij kennelijk vanzelfsprekend want hij ging er niet op in. Het was een jongeman die meer interesse had in mijn herkomst en achtergronden dan in mijn plannen voor de komende dagen.

Toen hij aanstalten maakte verder te gaan liet ik merken deze plek geschikt te vinden om mijn tentje op te zetten. Hij zei dat dit een uitstekende plek was en dat het waarschijnlijk droog zou blijven. We bleven nog wat doorpraten omdat hij vragen stelde over mijn beroep en over wat ik gedurende de lange reis zoal had meegemaakt. Toen het tijd werd mijn spullen uit te pakken vroeg ik of hij niet bang was dat zijn schapen zoek zouden raken.

'Nee', zie hij, 'dat is geen probleem. Zij weten de weg en een kwartiertje verderop woont mijn familie en die vangt ze wel op.'

Toen hij merkte dat ik voor het donker mijn tent gereed wilde hebben en genoeg had van het gesprek vroeg hij of ik de tent niet in de buurt van zijn huis wilde plaatsen, zodat we nog wat konden doorpraten. Ik nam het aanbod graag aan en zat er eigenlijk al even op te wachten.

Het was bijna donker toen we bij het huis aankwamen.

Ik verwachtte iemand aan te treffen, die zich ongerust afvroeg waar de herder al die tijd bleef. Maar dat was helemaal niet het geval. Drie kleuters kwamen ons tegemoet en verdrongen zich rondom hun vader. Hij nam de kleinste op de arm en gaf de tweede een hand. De grootste stelde zich met mijn hand tevreden. Even keken ze me onderzoekend aan maar daarna leek ik net zo vertrouwd als elk ander schaap van de kudde.

Ik schudde grootvader de hand en de twee vrouwen aan het fornuis knikten mij goedendag. Ze vroegen me aan tafel plaats te nemen. Het eten zou over een half uurtje worden opgediend.

Ik zag dat het huis uit één grote ruimte bestond. Aan een kant lagen de schapen op het stro. Aan de andere kant was een houten vloer, waarop de meubels stonden. Tussen het stalgedeelte en het woonverblijf hing een slap gespannen touw, maar verder was er geen duidelijke afscheiding. Terwijl de herder bij de schapen bezig was ging opa bij mij aan tafel zitten. In tegenstelling tot zijn zoon toonde hij zich bijzonder zwijgzaam. De kinderen kropen zo dicht mogelijk bij hem en keken me aan met een blik van 'laat maar eens horen wat je te vertellen hebt.'

Ervan uit gaande dat dit ook grootvaders wens was, zei ik:

'U begon zich zeker wel af te vragen of er iets met uw zoon was gebeurd, toen de schapen zonder hem thuiskwamen?'

'Nee, helemaal niet' zei hij, 'de schapen gedroegen zich net als anders wanneer zij zich op hun gemak voelen. Daarom wist ik dat er geen vervelende dingen waren voorgevallen. Als hem iets was overkomen, zouden ze niet naar binnen gaan, maar ongedurig voor de deur heen en weer blijven lopen. Het feit alleen al, dát de schapen naar huis komen geeft aan dat er hooguit in de buurt iets is voorgevallen. Zou hem ver van huis iets overkomen, dan blijven ze bij hem en proberen de aandacht van een voorbijganger te trekken.'

Hij zag mijn verbazing en zette zijn verhaal voort met een aantal anekdotes over de herderlijke trouw, die deze schapen voor hun gids aan de dag leggen.

Tijdens het eten vroeg oma of het voor mij niet gemakkelijker was een van de bedden te beslapen. Ze schatte dat de tocht naar Alma tenminste even lang zou duren, als die naar de herberg, zodat ik maar het beste tegelijk met de schapen van huis kon gaan. Het opbreken van de tent zou alleen maar overbodig tijdverlies met zich meebrengen.

Ik nam de uitnodiging dankbaar aan en vroeg of de kinderen zich nog zouden willen amuseren met het binnenshuis gebruiken van mijn tent. Dat idee werd door het kleutertrio met gejuich ontvangen en een uur later sliepen ze alle drie in een tent op het stro tussen de schapen.

Toen het voor de ouderen bedtijd werd, ging de tent weer in de rugzak zonder dat een van hen er iets van merkte. De schapen waren al even onverstoort.

Toen de kinderen door hun ouders te slapen werden gelegd zat ik bij oma en opa aan tafel en liet merken onder de indruk te zijn van het vanzelfsprekende gemak waarmee mensen en schapen hier in huis samenwonen. Oma zei 'Wij weten dat er in de lager gelegen dorpen aparte huizen zijn voor schapen en mensen. Hoe verder je naar beneden gaat hoe verder mens en dier van elkaar vandaan leven. Wij begrijpen niet waar al die sloten en afrasteringen voor nodig zijn. Onze schapen worden grootgebracht zoals kinderen. Ze leren in hun jeugd wat de mensen van hen verwachten en omgekeerd houden wij rekening met de aard van de schapen. We verwachten geen onmogelijke dingen van ze. Iedere diersoort heeft zo zijn eigen beperkingen. Er zijn hier ook mensen met kippen, varkens of ezels, en die worden op dezelfde manier gehouden als onze schapen. Jullie kunnen je dat misschien niet meer voorstellen, omdat het houden van kippen, varkens en koeien alleen nog maar plaats vindt op bedrijven die geld moeten opleveren.'

Ik gaf toe dat wij 'beneden' het samenwonen met kippen, koeien en varkens alleen nog maar kenden van het openluchtmuseum. Al drie of vier eeuwen geleden werd er een stevige muur opgetrokken tussen de stal en de woning. Later kwam er nog een gang of luchtsluis tussen en de laatste decennia staan woonhuis en bedrijfsgebouwen zover van elkaar dat er tenminste een vrachtwagen tussendoor kan. Hooguit mag er, bijvoorbeeld omwille van de kinderen, nog een kat of een hondje mee in de huiskamer, maar daar blijft het dan ook bij.

Ik zei: 'U hebt gelijk, bij ons moeten huisdieren voor de mens geld opleveren. Ze worden beoordeeld naar de hoeveelheid melk, vlees en eieren, die ze opleveren.'

'Dat heb ik gehoord', zei oma, 'maar wat ik niet begrijp is dat jullie geen waarde hechten aan de persoonlijke band met de dieren. U noemde zelf de poes en het hondje voor de kinderen. Daaraan kun je toch zien dat het voor die kinderen heel goed is om met dieren contact te hebben. Het zijn waardevolle geschenken van de natuur. Als je ze wegdoet kan dat gebrekverschijnselen teweegbrengen. Net als wanneer je bepaalde voedzame planten nooit meer eet. Dan krijg je ook gebreken en kun je op den duur zelfs een vroegtijdige dood sterven.'

Ik antwoordde haar: 'Bij ons ziet men de dieren niet als een natuurlijk geschenk. Vroeger zijn ze, vaak zelfs met geweld, gevangen en opgesloten en met veel moeite afgericht om ze tot productie te dwingen. De dieren worden achter zware grendels en schrikdraad gevangen gehouden en ze lijken weinig gehecht aan de mensen die over hen waken.'

Waarop oma zei: 'Mensen die gevangen worden gezet, hechten zich ook niet aan hun bewakers, ook al krijgen ze er dagelijks eten van. Zodra het slot van de deur gaat zijn ze vertrokken en keren er liefst nooit meer terug. Het is mooi dat u verwijst naar vroegere tijden toen de dieren nog vrij in de natuur leefden. Bij jullie denkt men dat de huisdieren voor de mens op de vlucht gaan omdat ze mensenschuw of zelfs mensvijandig zijn. Dan is het logisch dat de veehouderij begint met achtervolging, vangennamen en africhten van de dieren. Volgens ons is het hier heel anders gegaan. Laat ik u de fabel vertellen van de Heilige Herder.'

In lang vervlogen tijden leefde hier een kluizenaar in een van de vele grotten die deze streek rijk is. Niemand weet waar hij vandaan kwam, maar hij leefde in strenge afzondering, ging in lompen gekleed en vastte het hele jaar door. De mensen dachten dat hij ergens boete voor deed, maar niemand wist er het fijne van. Men bood hem voedsel en kleren aan, maar hij wees alles resoluut af. Hij werd bleek en mager en de mensen kregen medelijden met hem. Men zag aankomen dat hij onder hun ogen zou bezwijken als men hem niet aan het eten kreeg.

In een allerlaatste poging zijn verzet te breken, stuurde men kleine kinderen met etenswaren naar hem toe. De kinderen begrepen wat zij deden en smeekten hem urenlang, zelfs tot huilen toe, het op te eten. Ten slotte schijnt hij tegenover die kinderen met bloedend hart te hebben verklaard dat hij alleen maar eten kon aannemen dat hem door dieren werd aangeboden. Alleen op die manier zou hem een grote zonde worden vergeven.

Die zonde was dat hij zich eens aan een dier had vergrepen om zijn honger te stillen. Toen hij de gevolgen van die daad overzag werd hij overmand door wroeging en zwoer niet meer te zullen eten totdat de dieren hem hadden vergeven. Die vergeving moest blijken uit het gedrag van de dieren zelf. Zij moesten hem voedsel aanbieden. Zo niet dan verkoos hij tot de dood voor zijn zonde te zullen boeten.

We weten niet op welke manier hij zich aan het dier had vergrepen. Alles wat we weten is bekend via wat de ouders van hun kinderen hebben vernomen.

Toen de kleintjes thuis hun verhaal hadden gedaan, staken de wijzen de koppen bij elkaar. Ze wierpen het eten dat de kinderen tevergeefs aan de stervende boeteling hadden aangeboden op de bergpaden die naar de ingang van de grot leidden en wachtten af. En zie, een dag later kwamen er vogels en schapen naar de grot. De kluizenaar nam de schapenmelk en de vogeleieren dankbaar in ontvangst en beschouwde zijn zonde als vergeven.

Enkele weken later zag men hem gezond en wel buiten de grot lopen. Maar de schapen, die zijn leven hadden gered, weken niet meer van zijn zijde. Het leek alsof zijn dankbaarheid en levenslust de dieren goeddeed. En zo kwam het er van dat de kluizenaar in dit gebied de eerste schaapherder werd.

De dieren hebben hun eigen herder gekozen en er zoveel voor teruggekregen dat ze niet meer van hem weg willen. De herder bleef de schapen melken en maakte in de grot schapenkaas.

Op de mest van de dieren gingen paddestoelen groeien. En tot op de huidige dag behoren de kaas en de paddestoelen tot het dagelijkse voedsel van de bergbewoners. Geen wonder dus dat men hem van lieverlee als een heilige ging vereren. Voor ons is hij nog steeds de schutspatroun van de herders. Hij heeft heel zijn verdere leven met zijn schapen in die grot doorgebracht. Wij beschouwen het als een soort heiligschennis als we in huis een muur optrekken tussen onszelf en de schapen.'

Toen oma haar vertelling over de Heilige Herder beëindigde was het intussen laat geworden en we besloten dat het tijd werd te gaan slapen. Ik lag nog een hele tijd wakker en pas toen drong het goed tot mij door hoe wezenlijk verschillend men hier over dierhouderij dacht dan bij ons. De dieren werden hier niet gevangen en afgericht om gedwongen voor de mensen te produceren. De mensen betuigden de dieren hun vriendschap en waar de nood aan de man kwam stonden de dieren vrijwillig hun kostbare gaven aan de mens af. Men ziet de dieren als edelmoedig en ontwikkeld omdat ze bereid en in staat zijn meer te produceren dan ze voor zichzelf en de jongen nodig hebben. Dieren profiteren op hun beurt van de menselijke scherpzinnigheid en hun vermogen vooruit te denken. Daardoor krijgen ze in de winter beter voer en beschutting tegen het barre winterweer dan wanneer ze zonder mensen leven. Eigenlijk een voor de hand liggende symbiose zoals die in de natuur vaak voorkomt.

Het kostte me meer moeite me een voorstelling te vormen van die vergelijking van het kind en de poes. Hier was meer aan de hand dan een biologische symbiose tot wederzijds voordeel. Oma sprak nota bene van 'gebrekverschijnselen', alsof het achterwege blijven van een goede vriendschapsband met een dier moest leiden tot een misvorming van de menselijke persoonlijkheid.

Geen enkele ontwikkelingspsycholoog zal ontkennen dat een beestje goed is voor het kind. Maar voor zover ik weet bestaan er geen theorieën, die persoonlijkheidsstoornissen van volwassenen toeschrijven aan het ontbreken van een dier in de opvoeding. Kennelijk beschikken de bergbewoners nog over een inzicht dat verband legt tussen een psychische aandoening en het ontbreken van een harmonische relatie met een dier.

Ik wist dat er de volgende ochtend geen gelegenheid meer zou zijn om de draad van het gesprek weer op te pakken. Toch hield de gedachte aan dat gebrekverschijnsel me uit de slaap. Ik probeerde voor mezelf een bevredigend antwoord te bedenken en stelde me voor hoe oma of de herbergierster op mijn vraag zou reageren.

Het antwoord lag eigenlijk voor de hand. Het is een oeroude wijsheid van de bergmensen dat kleine kinderen spontaan een harmonieuze band met de natuur onderhouden. Dat is hun oorspronkelijke zuivere aanleg die nog niet door verstandelijke en wereldse ervaringen bedorven is. Voor het behoud van de oorspronkelijke deugd is het wezenlijk deze aanleg te onderhouden. Dat kan door steeds de onbedorven en belangeloze spontaniteit van een dier te blijven ervaren. Het dier onderhoudt van nature de oorspronkelijke aanleg en blijft die instinctief trouw. Alleen als de africhtingstechnieken van de dierentemmers erop los worden gelaten verliest het dier zijn oorspronkelijke natuur. Geen wonder dus dat de bergmensen de verhalen over de veehouderij in de laaggelegen landen hoofdschuddend aanhoren.

Het 'gebrekverschijnsel' bij dier en mens zal dus wel worden gezien als een vervreemding van hun beider oorspronkelijke natuur. Het gevolg is dat de paradijselijke vriendschap tussen herders en dieren gedoemd is te verworden tot de soort van belangentegenstelling zoals wij die kennen van veehouders in de bio-industrie.

De wijze raad van de bergmensen zou waarschijnlijk luiden: 'Houd de oorspronkelijke aanleg van mens en dier zoveel mogelijk van jongs af in stand, dan ontstaat er vanzelf een goede band waar beide partijen hun voordeel mee doen.'

Met deze, voorlopige, conclusie sloot ik een lange vermoeiende dag met een gerust gevoel af.

De volgende dag begon zodra het eerste daglicht binnenviel. Er werd druk gewerkt aan het eten voor jong en oud en voor mens en dier. Mijn tas werd gevuld met noten en gedroogde vruchten voor onderweg. Ik kreeg de keuze uit een half dozijn verschillende schapenkazen. Ze zagen er allemaal hetzelfde uit, maar er was een klein verschil van smaak. Elke kaassoort bleek zijn eigen naam te hebben. Ieder had die ochtend zo zijn eigen voorkeur. De herder lichtte toe dat elke kaassoort de naam van een schaap droeg. Het kwam erop neer dat de melk van de schapen niet werd vermengd maar afzonderlijk tot kaas verwerkt. Men deed deze extra moeite om op deze manier de schapen beter te leren kennen.

De echte fijnproever kan na verloop van tijd aan de smaakverandering van de kaas proeven hoe het met het schaap gesteld is. De onderlinge verschillen zeggen iets over de karakterverschillen van de schapen. Scherpe kaas komt van bazige schapen, zachte kaas van zachtaardige schapen enzovoorts. De herder proeft de kaas van elk schaap afzonderlijk en maakt daaruit ook op wat ze allemaal hebben gegeten. Op die manier weet hij van welke soorten planten er te veel of te weinig is gegeten en daaruit trekt hij zijn conclusies. Hij weet waar de diverse soorten planten zijn te vinden en brengt de dieren naar datgene waarvan hij 'proef'-ondervindelijk heeft vastgesteld dat het nodig is.

Op mijn vraag welke kaas hij als de beste beschouwde, zei hij dat je zo iets moeilijk kunt zeggen. Hij beoordeelt de kwaliteit van het voedsel aan de hand van het effect op de mensen die het eten. In de eerste plaats let hij op de gelaatskleur en de stemming in huis. Het humeur en de levenslust van de

gezinsleden moeten optimistisch en energiek zijn. Voor de langere termijn let men vanzelfsprekend op de groei van de kinderen, de eigen gezondheid en de levensverwachting van de ouderen. Toen ik die ochtend het huis verliet en de schapen op het erf tegenkwam leek het alsof ze er heel anders uitzagen dan toen ik ze de avond tevoren voor het eerst zag. Ik zag ze nu ook als hoeders van mensen. De avond tevoren waren het nog enkel dieren die door mensen gehoed moesten worden. Zou het herderschap behoren tot de natuurlijke aanleg van het schaap? Ik nam afscheid van de gastfamilie. Zij verzekerden me nog eens dat ik tegen de avond het gebied zou bereiken waar iedereen mij kon informeren over de verblijfplaats van Alma.

5

De voettocht verliep die dag vlot. Mijn lichaam leek zich aan het hooggebergte aan te passen. Of zou het simpelweg zo zijn dat het voedsel van de herbergierster en de herderin de betere ingrediënten bevat voor dit soort activiteit? Ik begon erin te geloven.

Ook kreeg ik de indruk dat de berglucht goed was voor mijn hoofd. Meer dan voorheen had ik een heldere voorstelling van waar ik mee bezig was. Zo viel het me makkelijker de op het eerste gezicht zo vreemde opvattingen van Juan en Karmen aan te nemen als iets natuurlijks.

Na twee dagen in de bergen begreep ik dat het zoeken naar harmonie of resonantie tussen de binnenwereld en de buitenwereld, zoals Juan dat noemde, een heel gezonde manier was om zich op de omgevingsnatuur af te stemmen. Was het misschien zo dat Juan met het om zich heen scheppen van een micromilieu ritueel probeerde op te roepen wat de mensen hier vanouds al bezaten? Zou dat met veel andere rituelen en religieuze inspanningen ook het geval kunnen zijn? Dat de mensen met behulp van hun religie een compensatie of vervanging zoeken voor het verlies van het oorspronkelijke natuurlijke leefmilieu? En dat al die rituelen en mythen iets uitdrukken van het streven en verlangen naar die oertijd, waarin de oorspronkelijke natuurlijke aanleg nog de boventoon voerde?

Schept Karmen achter de dikke kloostermuren voor zichzelf een sacrale micronatuur temidden van een wereld waarin de natuurvervreemding onverminderd voortgaat? Is haar religieuze ervaring aan het fornuis en in de plantenbedden in wezen hetzelfde als wat de herderin en de herbergierster ondergaan als een dagelijks terugkerende vanzelfsprekendheid? Zij leven nog in een omgeving die, gezien vanuit de benedenwereld, iets heeft van een paradijselijke natuur. Zij zijn zich dan ook niet bewust van zoiets als een 'religieuze roeping', waarmee men zich uit de wereld terugtrekt. Een reservaat om zich spiritueel te ontwikkelen lijkt voor de bergmensen een absurditeit. Toch zou ik me heel goed kunnen voorstellen dat mensen die de wereld van hierboven hebben leren kennen een groeiende behoefte krijgen aan een reservaat. Een reservaat waarin de natuurlijke condities van de bergen en de woeste gronden heersen. Misschien hadden de woestijnvaders het al begrepen, toen ze zich omwille van hun spirituele groei terugtrokken in een ongerept natuurlijk leefmilieu. Ik denk aan wat Juan vertelde over het mystieke opus als het fundament van alle religies. Als ik Karmen's achtertuin en hostievoedsel toevoeg aan dat opus kom ik al wat dichterbij het leven van de bergmensen hierboven.

Terwijl mijn overpeinzingen zo voortkabbelden zag ik dat de zon al behoorlijk hoog stond en dat het tijd werd voor een gezonde versnapering. Ik zette me neer op een steen, maakte de tas met voedsel open en zag een handvol witte schijven. De schapenkaasjes deden me denken aan de hosties in de katholieke kerk.

Als vanzelfsprekend vroeg ik mij af of dit voedsel hier voor mij misschien het hostieachtige karakter bezat waarover Karmen had verteld. Met de witte schijfjes in mijn hand en de verhalen van de herder in mijn hoofd loste een inwendige weerstand in mij op. Waarschijnlijk was het een hardnekkige rationele barrière die zich verzette tegen de betekenis van het *Corpus Dei* als dagelijks voedsel. Zou het *Corpus Dei*-gehalte van het voedsel niet gewoon kunnen verwijzen naar de nutriënten in het eten? Hoe hoger de voedingswaarde hoe gezonder en hoe langer het leven, daar lijkt weinig tegenin te brengen. Zou een hypothetisch hoog geconcentreerd en zuiver complex nutriënten het 'eeuwige leven' kunnen geven? Dat is misschien een wat al te haastige extrapolatie.

Maar tegelijk geen onzinnig ideaaltype voor hen die het verband tussen levensduur en voedingswaarde vaststellen. De bergmensen zijn gezonder en leven langer dan de mensen uit de benedenwereld, dat is een feit waar niemand omheen kan.

Ik liet mijn overpeinzingen varen en at met gepaste eerbied van de schijfjes hostiekaas. Een voor een zag ik de schapen voor me en probeerde hun karakterverschillen te proeven.

De dieren voeden mij om niet en geven de versterkende substantie van de planten en het bronwater in deze geconcentreerde vorm aan mij door. Voedzamer en geconcentreerder dan de gebruikelijke hostie in de kerken? Zou dat misschien de betekenis kunnen zijn van het alchemistische streven naar een hoog elixergehalte in de voeding? De wateraders lossen de substantie op tijdens kilometers lange reizen door allerlei gesteenten. Zij brengen de minerale extracten via het bronwater naar de oppervlakte. De planten filteren de mineralen uit het water en de voedzame nutriënten van grote rotsformaties concentreren zich vervolgens in eetbare planten. Mensen eten van de planten, maar ook zijn er nog talloze diersoorten die planten eten die voor de mens onvindbaar of oneetbaar zijn. Door behalve de rechtstreekse eetbare planten ook nog de dierlijke producten te eten filtert ons maagdarkanaal een uitgebreid scala nutriënten bijeen.

Geen wonder eigenlijk dat de alchemisten aldoor hebben geprobeerd dit proces van oplossen, filteren, accumuleren en concentreren te bevorderen en na te bootsen. Liefst zouden zij het versnellen om nog geconcentreerder producten te krijgen. Evenmin een wonder dat dit versnellingsproces deel ging uitmaken van eerbiedwaardige religies. Geconcentreerde substantie vormt in het menselijk lichaam het substraat voor onze levensduur en bewustzijns-groei.

Het ligt voor de hand dat men de elixervoeding die het langste leven en de hoogste wijsheid teweeg brengt als 'heilig' of 'goddelijk' bestempelt. De hostie en de elixer hebben ongetwijfeld veel gemeen. Beiden zijn ze religieus van aard en in extremis gericht op de onsterfelijkheid.

Maar het begrip hostie verwijst behalve naar het 'heilige' en het eeuwige ook nog naar iets anders. En dat is 'het offer'. Het offer moest ik nog een plaats zien te geven. Van Juan had ik al begrepen dat het een wezenlijk onderdeel vormt van het mystiek opus. Ik besloot het idee bij mezelf te broeden te leggen.

Thans liet ik mij de schijven hostiekaas nog eens goed smaken zonder enig besef van wat voor offer ook. Of bracht het moederschaap met deze gift een offer door mij voor vandaag te adopteren als haar lam? Een nogal wat ander soort lam dan het offerlam waarmee Jezus zich vergeleek kort nadat hij zijn leerlingen het *Corpus Dei* te eten gaf.

Nadat ik mijn hosties eerbiedig had doorgeslikt sloot ik mijn ogen en zag ze afdalen in mijn maag. De maag leek me ineens een centrale spijspot met daaromheen een stel potten en pannetjes. Net als op het grote fornuis in de herberg prepareerden de kleinere potjes het speeksel, de zuren, het galbitter, de enzymen, enzovoorts. Inwendig waren al die satellietpotjes organen en klieren die zich tijdens het eten flink inspannen om de substantie uit de kaasjes los te weken. Dat is geen eenvoudige zaak maar het menselijke lichaam verstaat zijn inwendige raffinagekunst even goed als de plantenwortel en de waterader. Dat is de kunst de substantie uit zijn ruwe grondstof los te maken en selectief op te nemen, zodat het in meer geconcentreerde vorm beschikbaar komt.

Ik weet niet of deze verbeelding het product was van het elixergehalte van de kaas, maar ineens zag ik de eeuwige wijsheid als het finale product van vier lagen samenwerkende lagen of fasen in de natuur.

De eeuwige wijsheid komt in de mens tot uitdrukking als bewustzijnservaring, maar is slechts in beperkte mate een zuiver menselijke verdienste. Het lichaam van de mens moet voor die ervaring eerst het juiste substraat aanleggen. Het lichaam beschikt over een verteringskookkunst waaraan

een lange evolutie ten grondslag ligt. Ondanks het hoge evolutieniveau van onze spijsvertering zijn wij nog steeds afhankelijk van de aanvoer van nutriëntrijk voedsel. [En dan laat ik de energiebehoefte nog buiten beschouwing.] Die nutriënten komen deels als mineralen in de stenen voor, we kunnen ze bijvoorbeeld binnenkrijgen door het drinken van mineraalwater. Er zijn echter veel meer nutriënten nodig om de honger van onze inwendige spijspot te stillen. Daarvoor zijn we aangewezen op het trouwe inzamelingswerk van dieren en planten. Planten filteren enorme hoeveelheden water en concentreren de mineralen in de biomassa. Grotendeels om er veel grotere biomoleculen van te bouwen die voor de mens van levensbelang zijn. Maar die kan hij niet zelf synthetiseren uit de grondstoffen die de plant daarvoor gebruikt. De dieren leveren ook een belangrijke bijdrage aan het gezamenlijke streven die eeuwige wijsheid voort te brengen. Dieren eten veel planten op plaatsen waar de mens niet kan komen. Vogels en vissen verzamelen zelfs van alles waar de mens maar amper weet van heeft. En dan de runderen die dankzij hun totaal andere verteringssysteem nutriënten uit planten en plantendelen halen die anders voor ons ontoegankelijk zouden blijven. Het gaat bij sommige nutriënten om hoeveelheden van niet meer dan enkele grammen per jaar, maar toch zijn ze voor de mens een levensvoorwaarde.

Op die manier zag ik stenen, planten, dieren en mensen samenwerken aan het ene grote project van de natuur. Dat is het evolutieproject waarin uiteindelijk de hogere bewustzijnservaring oprijst. En dat alles als een gewaarwording van schoonheid, wijsheid, vrede en onvergankelijkheid.

Toen ik de ogen weer opende gaf deze belevenis van tijdens de maaltijd mij een gevoel van grote zekerheid. Voorheen kende ik veel van dit soort gedachten alleen als fragmenten van een groter totaal dat ik nooit goed als geheel kon overzien. Die fragmenten bleven dan met veel vraagtekens omringd in mijn hoofd ronddwalen en dat gaf me een zwaar gevoel waaruit altijd twijfels bleven oprijzen. Thans leek de zekerheid het van de twijfel te kunnen winnen. Ik besloot dit ogenblik ter plekke te markeren door op de steen waar ik had gezeten met kleine steentjes een eenvoudige mandala te leggen.

Ik begon aan mijn laatste traject naar Alma. Een dag eerder had ik nog lopen tobben over de manier waarop ik met haar in contact zou kunnen komen. Nu ik eenmaal in de buurt kwam was die lucht helemaal opgeklaard. Ik twijfelde niet meer. Mijn reisdoel had zich weliswaar pas onderweg gevormd maar thans wierp mijn bestemming haar schaduw vooruit. De bergen hadden mijn inzichten verhelderd en mijn zelfvertrouwen gesterkt.

In de loop van de dag beklom ik nog talloze hellingen en even zovele keren daalde het pad aan de andere kant weer af. Maar gemiddeld liep de weg omhoog. Soms overzag ik op een top een deel van de omtrek. Aan de ene kant de besneeuwde toppen die glinsterend in de voorjaarszon de bergketen voeden met smeltwater. Aan de andere kant de wouden waarvan de kruinen elke dag groener werden. En daar waar de nevels even een gaatje laten vallen zie ik soms in diepe dalen enkele huisjes. Net als het gasthuis van de afgelopen nacht was alles in dezelfde kleur als de omgeving: natuurstenen muren en leien daken. De mensen bouwen hier huizen als vogels nesten. De gekozen plek is als een natuurlijke ligplaats waar ze beschutting en rust vinden. De gekozen vormen volgen de contouren van de omliggende bergen. Daarom lijken de mensen zich het meest thuis te voelen in een uitgehold heuveltje van het landschap.

Halverwege de middag neem ik nog een korte rustpauze op een plek van waaruit ik een komvormig dal kan overzien. Pas als ik een poosje heb zitten kijken zie ik dat er in de verspreid voorkomende boomgroepjes enkele huizen staan. Tussen de boompartijen is een weelderige begroeiing van

planten en heesters. Veel ervan staan in bloei en verspreiden geuren waar vlinders en insecten op af zijn gekomen.

Misschien heeft het dal een wat milder klimaat door zijn gunstige hoefijzervorm. Met de opening naar het zuiden en grotendeels omgeven door heuvels ligt het beschermt tegen de gure bergwinden en kan het de zon met open armen ontvangen.

Ik volg het pad naar beneden en kom in de buurt van een huis dat ik reeds van boven had zien liggen. In de hoop iemand aan te treffen die me wegwijs kan maken bekijk ik op afstand onderzoekend het erf. Behalve wat scharrelende kippen en een poes is er niemand te bekennen. Als ik dichterbij kom draait de poes wat met de oren en de haan plaatst zich kordaat voor zijn hennen. Als alles stil blijft vervolg ik mijn weg naar een volgend bosje. Daar overkomt mij nagenoeg hetzelfde. Hier een ooi met jonggeboren lammetjes en wat hoenders die zitten te broeden.

Op weg naar het derde erfje tref ik iemand met enkele schapen. Het is een jongen van een jaar of tien. Ik vraag hem of hij Alma kent. Zonder nadenken antwoordt hij: 'Nee, niemand kent haar.'

Om hem op zijn gemak te stellen zeg ik het te begrijpen, maar in feite verbaas ik me over zijn antwoord. Terwijl ik zijn schapen van wat dichterbij bewonder laat ik het veelzeggende antwoord van de jongen op mij inwerken. Het doet me denken aan de conclusie van een wetenschappelijke speurtocht. Vaak weet Jan en alleman uitvoerig zijn zegje te doen over een heet hangijzer, maar als je het naadje van de kous wilt weten kunnen ze je alleen maar vertellen van wie ze het gehoord hebben. Door hardnekkig het spoor van de deskundigen te volgen kom je steeds dichterbij de bron en met een beetje geluk bij die ene expert die van de bewuste kwestie alles af moet weten. Als je vol goede moed op zo iemand afgaat en hoopt het verlossende antwoord te krijgen, antwoordt de best geïnformeerde met zijn volle gezag: 'Over dat onderwerp is vrijwel niets bekend.'

Ik zou zijn korte maar krachtige 'nee niemand kent haar' misschien ook kunnen uitleggen als: 'We weten er van alles van maar er is nog één cruciale vraag waarop we het antwoord moeten schuldig blijven.'

De jongen lag intussen op zijn buik in het lange voorjaarsgras en probeerde met zijn vinger een lieveheersbeestje naar een stel bladluizen te loodsen. Ik vroeg of hij iets over Alma kon vertellen. Hij antwoordde: 'Ik weet niet wat u wilt weten'.

'Gewoon wat zij doet en waar zij woont.'

Hij draaide zich op zijn rug en zei wat onwennig: 'Zij heeft overal planten waarmee ze zieke mensen beter kan maken en ze woont daarginds.'

Hij wees in de richting van een steil oplopend weilandje waarop een keur aan bloemen en heesters groeide. Van een woonverblijf was weliswaar niets te zien, maar ik ging ervan uit dat zich dat vanzelf zou wijzen.

Ik vroeg: 'Heb je haar wel eens gezien?'.

'Ik zie haar bijna elke dag als ze naar die planten toegaat.'

'Hoezo, waar heeft zij planten?'

De jongen bleek snel te wennen aan zijn vreemde voorbijganger. Hij ging zitten, keek me even aan en zei toen met afgewende blik: 'Alma gaat altijd naar planten kijken en als ze goed zijn neemt ze er een paar mee voor in haar tuin. Die planten komen van plaatsen waar iets gebeurd is. Soms zijn er mensen of dieren begraven, of ze zijn er geboren of ze zijn ziek geworden of beter geworden of er komt water uit de grond of er is iets anders.'

Het was me duidelijk. Deze jongen wist veel. Dat wat hij nu vertelde had hij misschien van horen zeggen. Als hij Alma dagelijks zag zou hij het van haar zelf gehoord kunnen hebben. Ik zei: 'Mooi, dat

jij dat zo precies weet van die planten. Maar als je haar bijna elke dag ziet hoe komt het dan dat je zegt dat bijna niemand haar kent?'

Met een wat verlegen lachje op zijn gezicht zei hij: 'Iedereen zegt steeds 'Hoe zou Alma eigenlijk heten?' We weten niet hoe oud ze is, we weten niet waar ze vandaan komt, we weten niet waarom ze hier wil wonen, we weten niet hoe zij mensen kan genezen. We kennen haar dus niet echt.'

Dus dát was het. Iedereen zou antwoord willen op de vraag naar haar verleden en haar bijzondere gave. Het verlangen naar dat antwoord drukt men uit in het zachte verwijt 'Wij kennen haar niet echt.'

Ik prees me gelukkig met deze ontmoeting. Een betere introductie dan van de spontane jonge herder had ik mij niet kunnen wensen. Nu ik mijn reisbestemming inmiddels zo dicht was genaderd wilde ik de tijd benutten met het gesprek nog wat gaande te houden. Ik ging zelf in het gras zitten en vroeg de herdersjongen of hij ook trek had in een stukje schapenkaas. Toen ik het hem opengevouwen voorhield nam hij het gretig aan. Hij bekeek de schijf aandachtig en rook er langdurig aan met gesloten ogen. Toen ik vroeg hoe hij de smaak vond, antwoordde hij: 'Het komt van die schapen met van die horens, die eerst naar voren en dan krom naar achteren groeien. En ze hebben haren die weinig krullen en door mussen worden meegenomen om er eitjes op te leggen.'

Het eerste kon ik bevestigen en ik nam aan dat het tweede niet minder juist zou zijn.

Tijdens het eten toonde mijn gesprekspartner behalve vertrouwen ook nog wat interesse in mijn reis en mijn afkomst. Ik vertelde hem dat ik in de benedenwereld plantenteler was en nu op zoek ging naar mensen die er meer van wisten dan ik. Hij leek direct te begrijpen waarom de wegen van zo iemand naar Alma voerden. Hij zei wel eens vaker van die bezoekers te hebben gezien. Meestal zochten ze dagenlang met een vergrootglas naar geneeskrachtige kruiden. Hij voegde er echter meteen aan toe dat de geneeskracht voor een groot deel van Alma zelf moest komen. De plant alleen zou niet voldoende zijn.

Ik vroeg of wij nu misschien op zo'n plek zaten waar vanwege een bijzondere gebeurtenis geneeskruiden groeiden. Net toen hij het antwoord wilde geven zag hij achter mij iets in de verte, sprong overeind en rende weg na zijn schapen inderhaast iets onverstaanbaars te hebben toegeroepen. Ik zag hem naar iemand toe rennen met wie hij even praatte. Hij keerde terug en zei: 'Ze zegt dat u kunt meelopen als u wilt.'

'Met wie?', vroeg ik.

'Met haar', u vroeg toch naar Alma?'

Ik pakte haastig mijn spullen, bedankte de jonge herder met achterlating van wat kaasjes en spoedde mij naar de oude vrouw die me opwachtte.

Ze begroette me met een knikje en een vriendelijke glimlach en zette er meteen de pas in. Ze vroeg waar ik vandaan kwam en wat me hierheen voerde.

Zonder te weten of ik nu tegen Alma sprak dan wel tegen iemand die me haar verblijf zou wijzen, gaf ik op de vraag een kort en duidelijk antwoord. In feite zei ik dus hetzelfde als wat ik een ogenblik tevoren aan de jonge schapenhoeder had verteld.

Toen ik ophield met praten stopte ze, keek me aan en vroeg: 'Kom je voor de plantenkennis of zoek je genezing?'

Zonder op antwoord te wachten zette ze de wandeling voort.

Toen ze me aankeek drong haar blik diep in mij door. Haar donkere ogen hadden iets rustgevends maar waren tegelijk doordringend. Nu viel het me pas op dat haar haren onder de hoofddoek sneeuwwit waren. De perzikkleurige huid van haar gezicht vertoonde weinig rimpeling maar kon niet

verhullen dat ik met een zeer hoog bejaard iemand had te doen. In feite gaf zij met haar blik te kennen dat ik niet langer hoefde te twijfelen aan wie ik voor me had. Daarmee werd me direct duidelijk dat mij een zwaarwegende vraag gesteld was.

Ik overwoog het antwoord. Mijn hart was voelbaar gaan kloppen. Haar blik was echter zo ontwapenend en geruststellend dat het gewicht van het moment tot me doordrong zonder er nerveus van de worden. Voor mijn gevoel kwam het er nu vooral op aan geen misverstanden op te roepen. Tegelijk besepte ik hoe slecht ik mij op dit moment had voorbereid. Het lag toch alleszins voor de hand dat de eerste vraag zou zijn of ik kwam als patiënt dan wel als een soort botanisch gericht farmacoloog. In feite had de herdersjongen me al gezegd dat het vooral ging om die twee soorten geïnteresseerden.

De gedachten begonnen elkaar nu snel op te volgen. Zelfverwijt over mijn voorbereiding had echter geen zin meer. Maar tegelijk besepte ik dat ik niet goed kon kiezen tussen de planten en de genezing. Ik twijfelde er niet aan of ik had graag meer willen weten over de wijd en zijd befaamde geneeskruiden. Dat wist ik zeker. Maar daar rolde meteen weer de waarschuwing van de jongen overheen dat de planten zonder Alma zelf niet de verhoopte geneeskracht bezitten.

Toch was dit, achteraf bezien dan, niet de belangrijkste oorzaak van mijn onzekerheid. Ik merkte dat ik het moeilijk over mijn hart kon verkrijgen te zeggen dat ik niet om genezing kwam. Na wat ik de laatste dagen in de bergen had gehoord en gezien, was ik, - het drong eerlijk gezegd nu pas goed tot me door -, niet meer zo zeker van mijn gezondheid. Ik voelde weliswaar geen pijn en was me evenmin bewust van een of andere benoembare ziekte, maar tegelijk besepte ik dat het hier, tussen de bergmensen, als een ongehoorde pretentie moest klinken, indien iemand uit de benedenwereld zegt dat hij reeds gezond is. Moest ik dan maar bekennen drager te zijn van die onderwereldziekten? Dat leek me weer teveel op die boetelingen van het pelgrimspad. Desgevraagd zou ik bovendien geen notoire doodzonde kunnen opbiechten. Overigens zou die hele moraaltheologie over de zondigheid van de onderwereld hier niet eens gelden.

Ik zat in een moeilijk parket. Toen Alma even inhield klopte het hart me in de keel. Nu was ik duidelijk wel nerveus. Gelukkig bleek het haar om een paar vlinders te gaan die ze even van dichterbij wilde bekijken.

Toen ze zich weer oprichtte en haar weg vervolgde keek ze me even zijdelings aan en glimlachte begrijpend. Kennelijk had ze wel door dat ik al genoeg inwendige vlinders aan m'n hoofd had. Dit maakte me wat rustiger. Het gevaar dat ik zou instorten op de manier van die zakkenroller in de Lourdesgrot leek bezworen. Haar begrijpende blik verdreef mijn opties en dilemma's en maakte plaats voor eerlijke antwoorden als: 'Ik weet het zelf niet eens' of 'Ik kom in feite voor allebei'. Maar ik sprak deze doodoeners, die me zelf even geruststelden, niet hardop uit.

Het hoefde ook niet meer want we waren aangekomen op de plek die de jongen me reeds vanuit de verte had gewezen. We stonden voor een indrukwekkende tuin waarin meer groeide en bloeide dan ik in mijn stoutste dromen had kunnen vermoeden. Mijn verwondering werd nog groter toen ze me vooring tussen enkele struiken aan de steile zijkant van de prachtig begroeide helling. Het was een klein portaal, niet groter dan de ligplaats van twee schapen. Het bleek een afdakje voor de werkelijke opening van een grot. Alma had haar woonverblijf dus in een grot en haar befaamde plantentuin werd gedragen door het natuurlijke dak van haar behuizing.

Zij schoof het rieten deurtje voor de ingang open en stak enkele kaarsen aan. Door het schaarse licht kon ik nog niet goed zien hoe haar woonverblijf er van binnen uitzag.

Ze wees mij een stoel en begon thee te schenken.

Ik ging ervan uit dat zij spoedig op haar vraag zou terugkomen. Het werd de hoogste tijd voor een bevredigend antwoord. Kwam ik als patiënt of als plantkundige? Zou Alma zichzelf niet als een soort plantkundige beschouwen? In dat geval is voor haar een plantkundige misschien haast synoniem met een kruidendokter. En dan luidt de vraag simpelweg: 'Kom je als arts of als patiënt?' Ons soort plantentelers uit de benedenwereld is geen kruidendokter. Zou ik dan maar liever doorgaan voor patiënt?

Alma schonk nog een kop thee in en ontstak her en der een paar oliepitjes. Ik zat in een grote ruimte die zo was ingericht dat het me zowel deed denken aan de keuken van de herberg als aan een oude apotheek of een zeventiende-eeuws laboratorium. Alma tilde hier en daar een dekseltje op of draaide aan een kraantje van een vat met een of ander brouwsel. Er waren duidelijk talloze processen tegelijk gaande. Zij schonk mijn thee nog eens bij en schoof aan.

In de korte tijd dat ik zat was ik me rustiger gaan voelen. De kopzorgen over die moeilijke vraag leken te verdwijnen. Zou de goede Alma het allemaal al doorhebben en mij met de keuze van de geschikte theesoort uit de nesten helpen?

Ze nam nu zelf ook van de thee en zei: 'Wat kan ik voor je doen?'

In een uiterste poging mijn gedachten te ordenen, zei ik: 'Ik teel planten voor voedsel en eet er zelf ook van. Mijn gezondheid laat te wensen over. Al jaren probeer ik erachter te komen waar het grote gebrek zit, maar tot dusverre vergeefs. Ik ben te rade gegaan bij de oude alchemisten maar de werken die de kruidenteelt behandelen bestaan niet meer. Ik denk zelf dat de overgeleverde inzichten verwijzen naar de processen in de bodem en in de plant, vervolgens naar het koken en ten slotte naar onze eigen spijsvertering. Ik vermoed dat de technieken van de elixerbereiding afkomstig zijn van mensen die proberen de processen van bodemverwerking, voedselbereiding en spijsvertering na te bootsen en te versnellen. Omdat de alchemistische kennis in tweede instantie via de Arabische overheersing van Spanje weer in Europa terugkwam, besloot ik in deze richting mijn licht op te steken. In Frankrijk maakte ik eerst kennis met pelgrims maar daarna heb ik het meeste opgestoken van religieuzen die tot een Spaanse congregatie behoren. Ik kreeg de indruk dat deze natuurmystieke kloosterlingen een soort spiritueel reservaat onderhouden waarin iets is geconserveerd waarmee ik mijn grote gebrek kan aanpakken. Pas toen ik in de bergen kwam brak bij mij de overtuiging door dat voeding en levensbeschouwing onafscheidelijk verbonden zijn. Beneden proberen we te leven alsof de religie los staat is van het lichaam en de natuur. Hier boven ben ik gaan inzien dat mijn gebrek kan genezen zodra ik de kloof tussen het spirituele en het materiële met behulp van de voeding weet te overbruggen. Dát is het soort genezing waar ik naar op zoek ben. Die kloof ziekte door zolang de domeinen van religie en natuur gescheiden blijven. Landbouwbedrijven en fabrieken hebben ons voedsel zo gedenatureerd dat de honger naar spirituele energie andere uitwegen zoekt. Het gevolg is dat we niet alleen met een ontheiliging van de voedselvoorziening zitten maar ook nog eens met een onnatuurlijke en ontaarde religie. Daarom zoek ik de genezing in de richting van de heiliging van de voedselvoorziening.

Onderweg ontmoette ik mensen die zeggen dat u niet alleen ziektes geneest en pijnen verdrijft, maar dat u ook existentiële en spirituele nood kunt lenigen.'

Alma had mijn uiteenzetting aandachtig gevolgd en enkele keren met een knikje duidelijk gemaakt dat ze me begreep. Toen ik ophield met praten liet ze mijn woorden bezinken en schonk de theekopjes nog eens vol. Ze ging wat achterover zitten en keek me onderzoekend aan. Ik kreeg het gevoel dat ze probeerde mijn gedachten te lezen, maar die waren niet anders dan wat ik zojuist onder woorden had gebracht.

Haar antwoord kwam bedachtzaam. Ze sprak langzaam en soms op haast plechtige toon: 'Ik ben blij dat je je probleem zo duidelijk hebt gesteld. Vaak krijg ik bezoekers die helemaal naar boven klimmen voor een geneesmiddel, maar tijdens het beantwoorden van de vraag wat eraan mankeert tot het besef komen dat ze dat nog niet goed weten. Jij bent kennelijk al lang genoeg onderweg om die moeilijkheid te hebben overwonnen. Ik vind het positief te vernemen dat je de grote vraagstukken van deze tijd in de eerste plaats binnen jezelf wilt aanpakken. Enkele decennia terug kreeg ik jarenlang bezoekers die alle kwalen toeschreven aan de cultuur of de maatschappelijke structuur. Gelukkig begint het inzicht veld te winnen dat een kwaal vooral aangepakt moet worden binnen de afzonderlijke organismen.

Die vorm van probleemoplossing houdt de natuur ons ook voor. Alle vooruitgang en evolutie van het geheel komt voort uit een begin dat wordt ingezet door een mutatie of transformatie binnen een afzonderlijk organisme. Zo is het met de spirituele opgang van de mens ook gegaan. Grote tradities of ideologieën beginnen met een doorbraak in een of andere pionier. Later vereert men de pioniers als helden of profeten maar een heiligverklaring is slechts mensenwerk achteraf. Begrijp me niet verkeerd. Ik bedoel te zeggen dat de natuurlijke weg van de vooruitgang mensenwerk is. De spirituele evolutie is mensenwerk net zo goed als de evolutie van planten en dieren begint met de individuele vernieuwingen binnen die organismen.

Ik onderschrijf dus de diagnose van je probleem. Beneden gaat men al eeuwen de kant op van een godsdienst die zich baseert op ónstoffelijke concepten als 'ziel en hemel'. Het moest er eens van komen dat zo'n religie behalve onlichamelijk en onaards op den duur ook onmenselijk en onwerelds zou worden. Nu dat is vastgesteld wil men de twee domeinen weer samenvoegen. Dat streven is op zich goed. Men denkt echter te gemakkelijk dat een soort van revolutionaire bekering tot een nieuwe leer onmiddellijk tot resultaten kan leiden.

Ik raad iedereen aan die verwachting te temperen, want de geschiedenis van de religie leert ons in dit opzicht hetzelfde als de natuurlijke historie. Grote omwentelingen of bekeringen beginnen in individuen en kunnen nooit van meet af aan een massaal karakter hebben. Het gezegde 'verbeter de wereld, begin bij jezelf' is geen uitvinding van Boeddha, Lao Tse of Jezus. Virussen, bacteriën en planten passen het al miljoenen jaren met succes toe. De grote geestelijke leiders geven met die uitspraak enkel te kennen dat we maar het beste natuurgetrouw zijn en dus de blik in de eerste plaats op onszelf moeten richten.

Ik vind het bemoedigend dat jij als plantenteler nog gelooft in een transformatie die je tuin, je keuken en je lichaam omvat.

Je zegt te hebben vernomen dat ik behalve lichamelijke ook geestelijke nood kan lenigen. Als dat al zo is blijft gelden dat het alleen maar een blijvend resultaat oplevert, indien de mensen besluiten hun hele leefwijze op die genezing af te stemmen.

Meestal is dat een onmogelijke opgave, omdat de domeinen van arbeid, religie en voeding in de benedenwereld los van elkaar staan. Ik heb in de loop der tijden veel enthousiaste bezoekers gehad. Farmaceuten die van alles wilden weten over mijn bereidingswijze van de kruiden, botanici die de plaats van herkomst en de samenstelling van mijn planten analyseerden, en ook diep religieuze mensen die geloofden dat mijn middeltjes dezelfde miraculeuze geneeskracht bezitten als het Lourdeswater. Steeds heb ik die bezoekers voorgehouden dat heling of genezing die drie zaken tegelijk moet omvatten. Je moet geloven in een omvattend metafysisch kader en daarbinnen via de geëigende rituele bereidingswijze de werkzame substantie vrijmaken.'

Met een vriendelijk knikje gaf Alma te kennen hiermee haar zegje te hebben gedaan. Ze verontschuldigde zich want er was op talloze plaatsen nog werk aan de winkel. Ze liet me vrij nog wat rond te kijken en zegde toe de volgende dag weer wat tijd voor me te hebben. In een kort maar krachtig dankwoordje liet ik weten van beide gelegenheden graag gebruik te willen maken. Ik verliet de grot na een korte rondgang langs de stoven, gispotten, smeltkroezen, ovens, fornuisjes, bekers, vaten en al wat er zoal in een alchemistische keuken, kruidenrij, werkplaats of labo wordt aangetroffen. De onafzienbare rijen flessen en kistjes ingrediënten liet ik voor wat ze waren. Het was nu allemaal teveel van het goede ineens.

In de nabijheid van Alma's indrukwekkende tuin vond ik een geschikte plek voor mijn nachtverblijf. Even kreeg ik nog gezelschap van de herdersjongen die ik 's middags had gesproken. Hij beloofde de volgende ochtend langs te komen.

Terwijl de schaduwen van de heuvels het dal langzaam verduisteren laat ik het landschap op mij inwerken. Na alle fysieke en emotionele belasting heb ik deze rustgevende invloed hard nodig. Ik probeer me zoveel als mogelijk te ontspannen. Na wat ademhalings- en bewegingsoefeningen kom ik weer tot mezelf en de impressies van de middag beginnen zich enigszins te ordenen. Ruim een uur lang bedwing ik de neiging de ontmoeting met Alma verstandelijk te analyseren en laat elke impressie aan zichzelf over. In de verwachting dat zich op die manier de bezinkingsstructuur vormt waarin het belangrijkste komt bovendrijven, geef ik mij over aan de vervagende contouren van het landschap.

Al snel komt de maan over de oostelijke bergkam en hult het nachtelijke landschap in een kleurloze zilvergans. Mijn gedachten beginnen wat op te klaren en geleidelijk komt het gesprek met Alma mij helder voor de geest.

Haar boodschap richtte zich direct op het gegeven dat ik een zelfvoorzieningsplantenteler was. Ze liet doorschemeren dat genezing of heling meer kans van slagen heeft zodra de teelt en bereiding van voedsel of medicijn het werk van de patiënt zelf is. Telers, technologen en farmaceuten, die hun producten niet zelf consumeren missen een belangrijke kortsluiting tussen de werkwijze en de productkwaliteit. Iets van die strekking had ik in de herberg ook al vernomen. Je moet de vruchten van je werk zelf proeven en verteren om te kunnen beoordelen welke werkwijze de beste is. In feite zit hier natuurlijk de wijsheid achter dat 'smaken nu eenmaal verschillen' en dat 'over smaak niet valt te twisten'. Dat onbetwistbare smaakverschil brengt dus met zich mee dat ieder zijn eigen gezondheid op zijn eigen manier moet onderhouden. Een volledige blauwdruk voor de beste werkwijze of bereidingswijze zou dus niet kunnen bestaan. Iedere teler, kok of kruiden bereider moet door jarenlange terugkoppeling van bereidingswijze en product zijn persoonlijke teeltplan, menu of receptuur zelf ontwikkelen.

In iets ruimer verband blijft de terugkoppeling tussen productietechniek en productkwaliteit misschien nog wel denkbaar maar dan zet je toch al snel iets belangrijks over boord. En dat is de heilzame invloed van de helende werkwijze zelf. De mensen van de benedenwereld genieten steeds minder arbeidsbevrediging en krijgen steeds meer behoefte aan werktijdverkorting en vakantie om het bevredigende te doen waarin zij zichzelf weer wat bijeen rapen. Het mes snijdt dus eigenlijk aan twee kanten tegelijk en je komt er nooit achter hoe een kant afzonderlijk snijdt. Want zodra je producten van andere producenten gaat eten mis je de uitwerking van de arbeid op je gezondheid. De mensheid heeft duizenden jaren geleefd in de product-arbeidkoppeling van de zelfvoorzieningshuishouding. De vooruitgang kwam al die tijd tot stand uit de interactieve verbetering van de werkwijze en de productkwaliteit. Die twee dreven elkaar aan. De ideeënvorming

aangaande de techniek werd gevoed door de toenemende kwaliteit van het voedsel. Dreigt de opgaande spiraal om te slaan in een neerwaartse spiraal zodra de ont koppeling wordt doorgevoerd? Heeft dat misschien te maken met de arbeidsvervreemding die de smaak bederft en uiteindelijk steeds meer gezondheidsklachten teweeg brengt?

Alma zag in de koppeling een soort van religieus kader. De ont koppeling zou dus kunnen samenhangen met het verval van de religie in de benedenwereld. In dat geval zouden we hoop kunnen putten uit de prille tekenen van een religieuze renaissance. Die tekenen lijken voorlopig zwakker dan het vertrouwen in de materialistische component van ons 'welzijn'.

Alma begon met te zeggen dat veel patiënten alleen maar naar boven klauteren voor een drankje of kruidje en dat die instelling ten enen male ontoereikend is voor een structurele heling van ons soort mensen.

Zij legde de vinger op de zere plek door te wijzen op ons gebrek aan geloof in verandering en herstel van binnenuit. Ik had me nooit zo gerealiseerd dat de westerse mens in weerwil van z'n geloof in de economisch-technologische vooruitgang nauwelijks iets verwacht van de vernieuwingskracht en vooruitgang van zijn binnenwereld. Is dat niet tekenend voor de vervreemding van de natuur? In de natuur zien we immers een evolutie waarin de organismen zich innerlijk transformeren. En dit endogene vermogen heeft tot de meest ongelooflijke aanpassingen geleid. De mens daarentegen lijkt al het endogene veranderingsvermogen op te offeren aan zijn vaardigheid de omgeving naar zijn hand te zetten. Zou die overheersingdrang zo'n 'gebrekverschijnsel' zijn? Een aandoening die voortkomt uit de ont koppeling van het lichaam van zijn voedingsbodem de aarde?

Alma waarschuwt voor een godsdienst waarin de gelovigen de blik eenzijdig naar boven richten en verzaken aan het domein van de natuur. Wat zij 'mensenwerk' noemt is misschien de tegenkracht van de zelfonderschatting van ons endogeen veranderingsvermogen. Iemand die de binnenwereld laat afsterven kan alleen nog maar op de buitenwereld vertrouwen. Dat wat hij technisch of economisch niet kan bewerken, deelt hij als restpost aan de goden toe.

Alma kan over deze instelling ongetwijfeld goed oordelen. Veel van haar bezoekers grijpen haar aan als (voor)laatste redmiddel. Zij verneemt van haar patiënten dat de technieken beneden niet toereikend zijn voor hun kwaal en dat ze toen de blik naar boven hebben gericht. En deze opwaartse blik treft soms 'per ongeluk' eerst de bergketen.

Alma houdt deze mensen voor dat ze de blik niet alleen naar boven of naar beneden maar vooral ook naar binnen moeten richten.

Het is een welbekend feit dat het in deze contreien eens kwam tot een bloedige vervolging van de gnostici. Wie weet is Alma een nazaat van een der overlevenden die in de bergen een veilig heenkomen heeft gevonden. Tegelijk schiet me een herinnering te binnen aan de toespraak van broeder Juan in het klooster. Die aanpak van de mystici die in de spiritualiteit van de Spaanse karmelieten doordrong zou die misschien ook nog een gnostisch worteltje hebben? Mogelijk groeit het achter de veilige bescherming van de dikke kloostermuren nog eens uit tot een welig tierend spiritueel reservaat.

Zouden het mystieke opus van Juan en de concrete toepassing van Karmen dan toch veel meer bij elkaar passen dan ik indertijd dacht? In ieder geval voldoen de kloosterlingen aan Alma's voorwaarde dat de koppeling op het terrein van de voedselvoorziening moet plaats vinden binnen een religieus kader. Zou de religieuze roeping om zich uit de wereld terug te trekken en een reservaatleven te gaan leiden erop wijzen dat ons endogene evolutievermogen nog niet ten dode is opgeschreven?

Alma had echter met geen woord gesproken over kloosterlingen. Wel bracht ze het religieuze van haar patiënten in verband met het geloof in de geneeskracht van het Lourdeswater. Het drong nu pas tot me door dat ik, hemelsbreed gemeten, steeds dichterbij de buurt van Lourdes was gekomen. Er lagen dan wel een bergtop en een landsgrens tussen maar de afstand bedroeg hooguit drie wandeldagen. Zou Alma meer weten hebben van het mysterieuze bronwater aan de overkant? Haar keukenlabo, vol drankjes, poeders en andere geneeskrachtige stoffen waren het bewijs van haar geloof in de stoffelijke component van deze religiositeit. Sprak zij aan het einde van haar uiteenzetting niet over het 'vrijmaken van de substantie'? Dat 'vrijmaken' riep vage herinneringen bij mij op aan de alchemistische traktaten. Daarin spraken ze over de 'bevrijding' en de 'verlossing' van het goddelijke uit de grondstof.

Het maakt op zich weinig uit of men de werkzame stof voor de gezondheid en het lange leven goddelijk, heilig, helend of substantieel noemt. Het gaat om de associatie van de elixer of kwintessens met het domein van het spirituele. Nu ik van Alma begrijp dat zij misschien een soortgelijke substantie uit de grondstof vrijmaakt als die welke in het Lourdeswater voorkomt, wordt de verbinding tussen alchemie en religie een stuk duidelijker. Omdat ik de relatie elixerhostie al eerder legde kan ik die relatie nu uitbreiden tot: elixer-hostie-substantie.

Het goddelijke of heilige van de substantie lijkt me in dat geval vergelijkbaar met dat van de hostie. Dan is het ook 'logisch' dat de celebranten van de Mis het 'eeuwige leven' verbinden met het sacrament van de communie. Zij treden daarmee in het voetspoor van de oude plattelandsrituelen waarin het eeuwige leven voortkomt uit de bodemvruchtbaarheid en de voedingswaarde van het eten. In de alchemistische traktaten is, net als in de potten en vaten van Alma, het sacramentele van de bodemverwerking en de spijsvertering nog terug te vinden.

Ongemerkt valt de nacht en deze verdrijft de laatste inspanningen van mijn verstand om plaats te maken voor de mysterieuze berichten vanuit het onbewuste.

In de verte zie ik een metalen cilinder met een soort schroefdraad erop. Ik ga dichterbij en zie de schroefdraad bewegen waardoor de cilinder iets krijgt van een grote rups. De cilinder richt zich op en er komt een vogel uitgevlogen, tegelijk een knal met wat rook alsof de vogel uit de cilinder wordt gelanceerd. Bij die lancering smelt de cilinder en komt als een eivormig excrement aan de vogel te hangen. Ik steek mijn hand omhoog en vang het ei op. Het vloeit als kwikzilver in mijn hand.

Vaag blijft dit beeld mij bij op het moment dat het eerste ochtendlicht de donkere schaduwen van de bergen uit het dal verdrijft. Ik blijf roerloos liggen en laat de droom nog enkele keren de revue passeren om zoveel mogelijk van deze merkwaardige boodschap naar mijn bewustzijn te halen.

Als ik buiten kom zie ik de jongen met zijn schapen al naderen. Hij brengt verse honingkoeken waarin vruchten en gestampte noten zitten.

Terwijl zijn schapen zich, net als ik, te goed doen aan een stevig ontbijt bekijkt hij mijn kampeerspullen en vraagt waarvoor een en ander dient. De flora en het kompas hebben zijn voorkeur. Ik vertel waarvoor ik deze spullen gebruik en dat vindt hij amusant. Maar tegelijk kan hij zich niet voorstellen hoe iemand tijdens nevelig weer de richting kan kwijtraken en dan zoiets als een kompas nodig heeft. Kennelijk heeft zijn innerlijk kompas hem nog nooit in de steek gelaten. Of is de noodzaak van dit instrument ook een teken van onze natuurvervreemding? Het geeft te denken dat de dieren hun richtingsgevoel onder alle weersomstandigheden behouden terwijl de mens snel gedesoriënteerd raakt zodra de zon het laat afweten.

De plaatjes in de flora vindt hij mooi maar als ik hem een plant toon, die ter plekke bloeit, ziet hij al snel enkele onvolkomenheden in de afbeelding. Ik vertel dat de toelichtingen voor mij leerzaam zijn, maar dat hij waarschijnlijk zonder boek genoeg weet.

Uit eigen waarneming blijkt hij te weten dat kraailook door kraaien wordt gegeten en de strozak is gevuld met vrouwenbedstro. Ook weet hij dat krijtogentroost en rode ogentroost gebruikt worden voor verschillende soorten pijnlijke ogen. Maar als het erop aankomt het kostbare goedje voor de ogen uit de planten te halen roept hij gewoonlijk de hulp in van Alma. Hij weet van haar op welke plaats en tijd het kruid te vinden is en hoe de stof voor de ogen eruit moet worden gehaald.

Ik sta versteld van zijn plantenkennis en niet minder van de manier waarop hij het heeft geleerd. Stapje voor stapje bouwt hij in zijn geheugen een hele encyclopedie op die zowel flora als artseneijboek is.

Als ik op een gegeven ogenblik Alma een bergpad zie afdalen neem ik mijn spullen bijeen om me bij haar te voegen. Het kompas laat ik als vermakelijk speelgoed achter bij de jonge herder. Ik betwijfel of het ooit een praktisch nut voor hem zal krijgen.

Alma keert huiswaarts met een bundeltje planten. Zij laat me een subtiel detail van een bloemknop zien en legt uit dat dit het enige zichtbare onderscheid is met planten van dezelfde familie die zij niet kan gebruiken. Het verschil is alleen aan het begin van de bloei waarneembaar. Dit is een van de weinige geschikte dagen om te oogsten.

Alma gaat mij voor in de tuin en laat haar blik ontspannen over de planten dwalen. Ze buigt zo nu en dan voorover om aandachtig aan iets te voelen of te ruiken.

Als ik zelf buk om een bloem van dichtbij te bekijken vertelt ze hoe de plant heet en waar ze in de bergen worden aangetroffen. Als ze over de vindplaats begint denk ik aan wat ik van de jongen heb gehoord en ik vraag haar: 'Is het waar dat op die vindplaatsen uitzonderlijke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden?' Lachend zegt zij: 'Dat geldt alleen voor een klein aantal planten die ik hier in de buurt heb gevonden en die bij mijn weten niet eerder in een tuin zijn gezien.'

Ik vraag hoe ik me moet voorstellen dat het overbrengen van een wilde plantensoort naar een tuin samenhangt met iemands ziekte of dood.

Alma knikt begrijpend en zegt: 'Die vraag is moeilijk in een paar woorden te beantwoorden, maar wel belangrijk genoeg om het te proberen. Gisteren vertelde ik je al dat het vrijmaken van de werkzame substantie het beste binnen een religieus kader kan gebeuren. Het domesticeren van wilde planten tot tuin- of akker-plant valt ook binnen dat kader. De mens heeft, dunkt mij, altijd graag gebruik gemaakt van wilde planten, zowel voor zijn dagelijkse voeding als voor de grondstoffen waaruit hij de substantie haalt. Zelf geloof ik dat geen mens in staat is een betere vestigingsplaats voor de plant te vinden dan de zaden van de plant zelf reeds hebben gedaan. De mens heeft echter in lang vervlogen tijden behoefte gekregen zich nauwer te identificeren met bepaalde planten en dieren. Omgekeerd tonen veel dieren -wie weet ook sommige planten- een natuurlijke neiging dicht bij de mensen te gaan leven.

De huisdieren die zich in de loop der tijden bij de mens hebben aangesloten zonder vluchtneigingen te ontwikkelen doen op de een of andere manier hun voordeel met de mens. Omgekeerd doen de mensen, bij wie de dieren zich aansluiten, hun voordeel met de dieren. Hier in de bergen vervoeren de ezels zware lasten maar ze krijgen er in de winter eten, onderdak en verloskundige hulp voor terug. Denk aan de woestijnen; die zijn voor mens en kameel afzonderlijk vrijwel onleefbaar. De mens kan zonder kameel de afstand tussen de oases niet overbruggen. Tegelijk kan de kameel zonder de mens in die oases geen water uit de diepte putten. Geen van tweeën denken ze eraan de

ander in de steek te laten. Geen wonder dus dat de mens in het dier vermetele eigenschappen ziet en zijn dankbaarheid uitdrukt door middel van eerbied en offerbereidheid.

De oudste mythen en fabels over de domesticatie van de huisdieren proberen de belangrijkste opvattingen van die tijd over te leveren. Zij vertellen over dieren die zich bij mensen aansluiten en door deze mensen als kinderen worden geadopteerd en grootgebracht. De dieren zaten als het ware bij de mensen aan tafel. En de mensen deden hun uiterste best via de dieropvoeding hun dank en eerbied tot uitdrukking te brengen. Zij brengen dat onder woorden door te zeggen dat ze de scheppende oergoden op die manier dankzeggen. Tegelijk hopen ze de nuttige banden met het dier te continueren door de goden te behagen met dankoffers en dergelijke. Door te offeren van wat men zelf zou kunnen consumeren geeft men te kennen nederig en eenvoudig in dienst van een groter gebeuren te willen leven. De mythen spreken dan van de communicatie van de mens met zijn scheppende godheid door middel van het gedomesticeerde dier. Het nut van de dieren neemt men in ontvangst als een gift van de goden. Men ziet het als een instemming met de werkwijze die men in de dierhouderij aan de dag legt.

Ik kom nu op de domesticatie van de planten. Vanzelfsprekend is er een grote overeenkomst met de domesticatie van dieren. Ook voor de planten moeten we mijns inziens aannemen dat het de oertijdse mens in de eerste plaats te doen was om een intensivering en verheffing van zijn band met de goden. Het nut van de plant is onmiskenbaar maar we weten sedert onze contacten met de primitieve natuurvölkeren maar al te goed dat de mens vaak de voorkeur geeft aan jacht en verzameling boven de landbouw die wordt aangeboden. Ik kan me dat goed voorstellen want natuurvölkeren hebben een diep religieus besef van waaruit ze in harmonie en vriendschap met planten en dieren samenleven. En dat is binnen de productieve bedrijvigheid van de moderne landbouw nauwelijks mogelijk.

Blijkens de mythologie hebben natuurvölkeren de waarde van de huisdieren en cultuurplanten verheven boven al het andere dat hen dierbaar is. Zij hebben dit op veel manieren uitgedrukt en beschreven maar de meest voorkomende mythen leren dat de oertijdse mensen al dat eerbiedwaardige verenigden in wat zij zich voorstelden als: 'het lichaam van de scheppende godheid'. Die scheppingsmythen stellen dat bergen, rivieren en landschappen voortkomen uit de lichaamsdelen van de scheppende godheid. Ook werden alle vruchtbaarheid en levenskracht waarvan men dagelijks zo dankbaar gebruik maakte eerbiedig toegedicht aan het lichaam van de schepper. In het boek Genesis van de Bijbel lijkt van deze scheppingsmythe weinig sprake te zijn maar Jezus voert later het principe van het scheppingsoffer nadrukkelijk door. Hij vergelijkt zijn lichaam immers met de graankorrel die moest sterven alvorens vrucht te kunnen dragen. Dat offerbeginsel komt in de scheppingsmythen steeds terug. De scheppende godheid kan zijn lichaamsdelen niet offeren zonder dat zijn leven er bij inschiet. Aan het scheppen van iets nieuws dat een grote waarde heeft ligt dus steeds een sterfgeval ten grondslag. Pas als we deze mythologische achtergrond goed begrijpen wordt duidelijk waarom in de mythen over het domesticeren van de planten steeds een mens sterft. Daarmee wordt in feite gesteld dat de domesticatie van de plant een diep religieuze activiteit is. Alleen om die reden kan dit gegeven zijn verheven tot het voorbeeld van de schepping in het begin der tijden.

Oude afbeeldingen van deze overtuiging tonen ons cultuurplanten die groeien uit het lichaam van een heilige of een cultuurheld. Soms groeit de plant op een graf van zo iemand om de herinnering levend te houden dat de stichter of pionier zijn leven voor deze plant heeft geofferd. Uiteindelijk is dát de reden waarom ook ik nieuwe cultuurplanten in de eerste plaats zoek op de plek waar iemand begraven is.'

Terwijl Alma me deed inzien dat mijn beroep diep geworteld is in de oertijdse natuurreligie, kreeg ik onwillekeurig het gevoel dat we over een grafveld liepen. Haar planten wortelen immers in het plafond van een grotverblijf waarin zij op talloze manieren de processen nabootst die de substantie vrijmaken. Haar ovens, fornuizen en stoven branden onder mijn voeten en bereiden de nutriënten die aan plant, dier en mens hun levenskracht geven.

De grot was als het ware een grafkamer met vulkanische activiteit. Grafkamer omdat binnen de steenmassa zorgvuldig werd gewerkt aan de raffinage van het onvergankelijke en eeuwigdurende; net zoals dat met de mummificatie van de farao's in de koningskamer van de piramide gebeurde. Een proces dat volgens veel historici aan de wieg van de alchemie heeft gestaan. Maar deze heuvel was geen kunstmatige steenmassa zoals de piramide. Dit was een begroeide grot waarin de ondergrondse en bovengrondse processen tegelijk werden onderhouden. Net als bij een vulkaan die van binnen de erts smelt en de mineralen en metalen vrijmaakt om ze vervolgens bij tijd en wijle bovengronds uit te stoten zodat ze vruchtbaarheid geven aan de hellingakkers.

Eindelijk begreep ik enigszins waarom de vruchtbaarheidsrituelen zijn zoals ze zijn. Men maakt heiligenbeelden van rivierslib, mest, compost en as ten teken dat deze nutriënten dezelfde sacrale substantie bevatten als het goddelijke oerlichaam waaruit de wereld werd geschapen. Zodra de lente begint verpulvert men het beeld waarin alle beschikbare meststoffen zijn geconcentreerd. Iedereen ontvangt plechtig zijn portie en mengt het door het zaad of strooit het in de ploegvoor.

Vanouds zag men in de evidente opbrengsteffecten van deze substantiële mest de zegen des hemels. Ook was de werkzaamheid van de substantie voor de religieuze mens een blijvende aanmoediging steeds dieper door te dringen in de processen die de beschikbare hoeveelheid van deze heilige oerstof verhogen.

Plantentelers verzamelden veemest, rivierslib en as voor de bemesting van de tuinen en akkers. In de keuken pookte men het vuur op om de verteerbaarheid van het voedsel te verhogen. Later bleken ook micro-organismen via gisting en fermentatie een soortgelijke bijdrage aan de verteerbaarheid te leveren.

Nu begreep ik beter wat de alchemistische traktaten hadden beschreven. Toen de stedelijke samenwoning opkwam nam men zijn inzichten over de vrijmaking van de heilige substantie mee naar de stad. Daar waar men van tuinen verstoken was werden binnenshuis werkplaatsen ingericht om de processen, waar het leven van de religieuze mens nu eenmaal om draait, in stand te houden. Vanuit de overtuiging dat zowel de gezondheid als de geestelijke vermogens worden gevoed door de heilige substantie ontstond de alchemie. De alchemist breidde zijn kennis uit met de inzichten van de opkomende wetenschap en slaagde er steeds beter in de processen van de natuurlijke vrijmaking van de substantie na te bootsen.

Gedreven door het verlangen naar een langer leven met hogere spirituele vermogens zette de alchemist zich ook in om de versnelling van de substantievrijmaking tot stand te brengen.

De natuurlijke traagheid waarmee de substantie vrijkomt vormt een blijvende uitdaging. Dat geldt ook voor de religieuze en alchemistische mens. Smeden die de oventemperatuur opjagen om de erts te smelten en de onderaardse vorming van metalen en mineralen na te bootsen werken aan dezelfde vooruitgang als de plantenteler op de akker of de kok aan zijn fornuis. Allemaal zien -of zagen- zij zich als nijvere dienaars van een heilig kosmisch proces.

De bijdrage aan dit proces werd opgevat als de persoonlijke contributie, die als nederige verplichting aan het grote geheel werd afgedragen. Was dit de toenmalige voorstelling van de ontogenetische bijdrage aan de fylogenetische evolutie? De spirituele vermogens van de mensheid nemen toe

naargelang de heilige processen van substantievrijmaking verbeteren. De totale hoeveelheid van de substantie, die van het godenlichaam, zou volgens veel scheppingsmythen '*in illo tempore*' over de kosmos zijn versnipperd en tijdens de vorming van onze aarde zijn opgesloten in de steenmassa's. Tegelijk ontstonden toen de natuurwetten en vingen de processen aan die de vrijmaking en hereniging van de goddelijke oerstof mogelijk maken. Het einde van de grote hereniging van de oerstof zou eruit bestaan dat alle snippers van het oorspronkelijke godenlichaam uit de ruwe grondstof zijn vrijgemaakt en door de mens herenigd. Dan zou het beloofde rijk van de oertijd herleven. Want het totaal van de versnipperde godheid levert uiteindelijk de vereiste kritische massa voor het lichamelijk substraat waaruit het hogere bewustzijn als emergent opstijgt.

Zo stelde men het zich in de alchemistische traktaten waarschijnlijk voor. De individuele onsterfelijkheid zou het resultaat zijn van een elixergehalte dat hoog genoeg was om de drempel van de vereiste kritische massa te passeren.

Hij die aan het einde van zijn leven zijn verzamelde substantie offert aan de volgende generatie biedt elke nieuwe generatie een betere uitgangspositie dan waarmee hijzelf begon. De verspreiding van de asresten van de crematie over- of een begrafenis in de akker is een uiting van die overtuiging.

Ik moest denken aan mijn droom waarin de feniks uit zijn as herrijst. Zou Alma me kunnen helpen bij de uitleg van deze droom, vroeg ik mij terloops af. Maar wij stonden op het punt de tuin te verlaten en ik liet de kwestie rusten.

Alma ging weer voor in haar grotwoning en zorgde voor verlichting. Ik zag nu dat er verschillende nissen waren en ook trappen naar hogere 'kamers'. In een van die kamers was te zien hoe door de dunne spleten fijne plantenwortels vanuit de kruidentuin naar binnen drongen. Lachend zei Alma: 'Kijk, de planten boven lijken te weten waar ik hier mee bezig ben. Zij zoeken naar hogere vruchtbaarheid dan ze in de bovengrond kunnen vinden. Ik probeer in enkele vaten de verwerking van dit moedergesteente te versnellen en zo de beschikbaarheid van de mineralen voor de plant te vergroten. Ik gebruik stenen en afzettingen uit diverse grotten en probeer de natuurlijke verwerkingssnelheid te vergroten. Net zoals paddestoelen de verwerking van het hout versnellen en voedzame substantie voor ons eten leveren, zo ook zijn er fungi, micro-organismen, zouten en wortelzuren die de verwerkingssnelheid van het moedergesteente versnellen. Het is je onderweg ongetwijfeld opgevallen dat er bij de bronnen een weelderige vegetatie van voedzame planten groeit. Dat is omdat op die plaats de mineralen uit de grote partijen moedergesteente aan de oppervlakte komen. De wateraders van de steenlagen concentreren op die manier een grote hoeveelheid vruchtbaarheid op één bepaald punt. Ook op begraafplaatsen kun je dat verschijnsel vaststellen. Mens en dier hebben gedurende hun leven veel van de voedzame substantie in het lichaam geaccumuleerd en geven met hun lichaam de substantie door aan de volgende generatie. Stenen, planten, schimmels, micro-organismen, dieren, wateraders, mensen; ze lijken allemaal samen te werken aan de accumulatie van de substantie. Naargelang de natuurlijke processen en organismen meer substantie uit de ruwe grondstof vrijmaken komen we dichterbij wat de mythen het 'Eindrijk' of paradijs noemen. Onze bijdrage aan de evolutie of de weg naar dat Eindrijk kunnen we vergroten door een wijze van leven en werken die onze substantiële contributie aan het geheel vergroot. Door goed naar de natuur te kijken, zien we hoe de evolutie zichzelf wil versnellen. De kosmische oerstof die bij de schepping over het universum werd verspreid kunnen we versneld herenigen door de evolutiemechanismen na te bootsen. De natuur heeft al miljarden jaren aan die evolutie gewerkt en enkele miljoenen jaren geleden was er zoveel vrucht barendende oerstof

geaccumuleerd dat het menselijk substraat, de hersenen, een 'kritische massa' kreeg die ons bewustzijn voortbracht.

We weten niet op voorhand waarnaar we nu op weg zijn. Spirituele pioniers voorzien een nieuwe drempelpassage waaruit een hogere mystieke ervaring voortkomt. Zij hebben op grond van persoonlijke ervaringen veel mensen tot enthousiaste navolging kunnen motiveren. Tegelijk is er de natuurwetenschap die het evolutieproject aanpakt door onze genen en neuronen te herstructureren. Misschien liggen religie en wetenschap ten aanzien van de evolutie dichter bij elkaars doelstelling dan de kloof tussen die twee doet vermoeden. Beiden gaan ervan uit dat de evolutie hét grote perspectief voor de mensheid is. Ook zijn ze het erover eens dat in het reeds bereikte evolutieniveau voldoende substraat aanwezig is voor een volgende trap. Zowel het genenpotentieel als de hersenomvang lijkt groot genoeg om een volgende fase van ons bewustzijn in te luiden.

Al met al is men het over de belangrijkste uitgangspunten niet zo oneens. Het grote verschil van inzicht bestaat ten aanzien van de werkwijze. En daarover zullen religieuzen en wetenschappers het niet snel eens worden.

De natuurwetenschappers van de benedenwereld werken aan het grote evolutieproject met behulp van een zeer nauwkeurig afgesproken wetenschappelijke methode. Helaas is daarmee de interactie tussen de spirituele zelfontwikkeling en de werkmethode verloren gegaan.

Volgens mij leert de geschiedenis van de evolutie ons dat de juiste structurering van de substantie zijn beslag krijgt door middel van de geëigende bereidingswijze van die substantie. De natuurlijke processen van de substantie-inzameling hebben uit de stenen de levende wezens doen ontstaan. En de spontane natuurgetrouwe accumulatie van substantie door de planten en dieren heeft uiteindelijk de mens met zijn reflexief bewustzijn voortgebracht. Dat resultaat vind ik overtuigend genoeg om niet te twijfelen aan de juistheid van de bereidingswijze die de natuur hanteert. Daarom werk ik aan de versnelling van die substantiebereiding vanuit de overtuiging dat mijn bewustzijn de juiste matrix kan zijn voor de structurering van de substantie. Jagers en kruidenvrouwen hebben dit principe al duizenden jaren met succes toegepast. Zoals we altijd met ons smaakzintuig het eten hebben geproefd en de bereidingswijze van het voedsel hebben beoordeeld, zo ook moeten we op grond van onze persoonlijke ervaringen de versnellings technieken van de evolutie beoordelen.'

Zonder het woord alchemie in de mond te nemen had Alma duidelijk gemaakt dat zij zich bewust was in de oude traditie van de alchemisten te staan. Misschien wel in een van de oudste stromingen. Zij was niet de kant opgegaan die wij het beste kennen en waarvan wij de overgeleverde traktaten bezitten. Nee, Alma was een levende herinnering aan de tijd van de groene alchemisten. Dat was toen men zich nog in de eerste plaats toelagde op de geneeskruiden en voedingssupplementen. Dat is de periode waarvan we in de geschiedschrijving van de Europese alchemie nagenoeg niets meer terugvinden. Alleen de latere erfenissen van die periode, de metallurgische, de farmaceutische en de chemische stroming hebben in hun schriftelijke nalatenschap de sporen van de groene voorgeschiedenis laten voortbestaan.

Voor mij is Alma het levende bewijs van de plantaardige wortels van de alchemie. De verwijzingen in de traktaten naar de verterings- en verweringsprocessen mogen derhalve geenszins worden afgedaan als afleidingsmanoeuvres om tegenstanders op een dwaalspoor te brengen. Ze maken duidelijk op welke manier de vroegste alchemisten werkten aan het doel dat we via de latere alchemie te weten zijn gekomen. Ongewild hebben zij ons op die manier een oertijdse visie op de domesticatie en de teelt van planten en dieren nagelaten die anders verloren zou zijn gegaan. Behoudens dan iemand als Alma die de oertijdse plantenteelt tot op de huidige dag heeft

geconserveerd. De verscholen grot in deze ontoegankelijke bergkom is als een schatkamer in de piramide. Een mysterieus oord waarop de krachten van ontbinding en verval geen vat kunnen krijgen.

Zou zij zich van deze unieke positie bewust zijn? En zijn er her en der in de wereld misschien nog meer van dit soort reservaten? Alma bleek goed bekend met zowel de oude overleveringen van de hermetische traditie als met de beweegredenen van de hedendaagse natuurwetenschap. Maar dat moet welhaast zeker betekenen dat ze ook bekend is met de latere vormen van de alchemie. En waarom dan niet tevens met de beoefenaren van een soort spirituele alchemie in de vorm van de mystiek?

Omdat ik nog steeds met de gedachte rondliep dat mijn droom van die nacht op de spirituele alchemie betrekking heeft, trok ik de stoute schoenen aan en zei: 'Moet ik uit uw woorden opmaken dat het mogelijk is iets van onze bijdrage aan het grote evolutiegebeuren persoonlijk op het bewustzijnsniveau te ervaren en zelfs te beïnvloeden?'

'Dat klopt', zegt Alma. 'Ook al weten we niet hoe het mechanisme tussen de zintuigen en de hersenen precies werkt en nog minder van hoe de hersenwerking tot een bepaalde bewustzijnservaring leidt, toch is het zo dat de beschrijvingen van visionaire dromen en mystieke ervaringen, - achteraf bezien weliswaar -, bewuste getuigenissen bleken te zijn van kleine drempeloverschrijdingen. Die drempeloverschrijdingen worden door degene die ze ervaart vaak uitgedrukt in extatische bewoordingen. Men spreekt van 'zekerheid', 'heiligheid', 'onvergankelijkheid', 'waarheid', 'eeuwigheid', 'goddelijkheid' en ga zo maar door. Pas als we eeuwen later de schare volgelingen zien weten we het gewaagde woordgebruik van zo'n ervaringspionier op zijn juiste waarde te schatten. De pioniers van het mystieke opus hebben een onvergankelijke erfenis aan de mensheid nagelaten. Ik denk dat hun woorden van eeuwige wijsheid de eerste tekenen waren van een menselijk brein dat het evolutiestadium heeft bereikt van wat men hoger bewustzijn of verlichting noemt. Ik ben geen breindeskundige, maar ik vergelijk de producten van onze bewustzijnservaring met de planten die hierboven ons hoofd in de tuin groeien. Van bovenaf gezien kom je niet op het idee van wat er zich allemaal voor essentiële processen in de ondergrond afspelen.

Met de mens is het iets dergelijks. Onze bewustzijnservaringen wortelen diep in het onbewuste; dat is de ondergrond van onze hersenen. We zijn ons in eerste instantie alleen maar bewust van de bovengrondse aspecten. De processen in het onbewuste laten zich niet zo gemakkelijk kennen. Daarvoor is veel studie en oefening nodig. Net zoals jij op je tocht als plantenteler thans bent afgedaald naar de kennis over de ondergrondse teeltprocessen, zo dalen de mysticus en de alchemist af naar de onbewuste wortels van hun ervaringswereld.

De technieken om dromen en imaginaties bewust te worden en te verstaan kunnen net zo goed worden geleerd. Zij die er meer ervaring mee hebben opgedaan dan ik verstaan de symbolische tekenen van de droom even goed als ik de geuren en kleuren begrijp van de mengsels in deze vaten.'

Alma zweeg en ging net als de dag tevoren thee bereiden. Ongetwijfeld deze keer afgestemd op de verandering die zich intussen in mijn gemoedstoestand had voorgedaan.

Alma had mij met haar laatste opmerking geattendeerd op de analogie tussen de bewustzijnsprocessen en de verschijnselen in de reactievaten. Nu herinnerde ik mij weer het vaak terugkerende adagium van de alchemisten. Dat luidde: 'zo binnen - zo buiten' en 'zo boven - zo beneden'.

Vanuit deze grot was het analoge tussen het bovengrondse en het ondergrondse groeiproces voor mij niet langer geheimzinnig. Voor het eerst werd mij nu duidelijk dat ook mijn droom een interne bewustzijnservaring was die een extern analogon moest hebben. En gelet op het tijdstip van deze droom, die ene nacht tussen de twee dagen dat ik hier op bezoek was, moest ik het extern analogon dus zoeken in mijn huidige natuurlijke omgeving; de tuin.

Mijn tocht nadert hier zijn eind. De ontknoping blijkt net zo goed van binnenuit als van buitenaf te komen. Mijn pelgrimage bleek ook een weg naar mijn binnenste. De zoektocht naar de rudimentaire overblijfselen van de paradijselijke oertijd heeft een uiterlijke dimensie, maar eindigt niet voordat ook de poort naar de neuronale aanleg van die tijd, het inwendige reservaat van ons onbewuste ontsloten wordt.

¹ Afbeelding :<http://www.levity.com/alchemy/ss5.html>. *Abulcasis* :(Kitab al-'ilm, Holmyard, Parijs, 1923) Uit: Alexander Roob. *Alchemie & Mystiek*. Taschen Verlag, 1997. Keulen.(p.181).

² Tenzo Kyökun. Instructions for the Zen cook. In : From the Zen kitchen to Enlightenment by Zen Master Dōgen and Kōshō Uchiyama. Weatherhill. New York, Tokyo.1983. "Tenzo" is de titel voor de abt van een Zen klooster; deze bekleedt ambtshalve tevens de functie van chef-kok.